

Delavsko-kmetske
MATICE

ZAPISKI

Posamezna številka 10 Din.

V. Martelanc:

K vprašanju italianske imperialistične politike na Jadranu in Balkanu ter k vprašanju Julijske krajine.¹

1. K položaju na Balkanu.

Svetovna vojna se je vršila v znamenju medsebojne borbe raznih imperialističnih držav za razširjenje, oziroma razdelitev interesnih sfer na področju polkolonialnih in kolonialnih ozemelj. Dejstva, da so ravno dogodki na Balkanu dali povod za izbruh svetovne vojne, nikakor ne smemo podcenjevati. Balkan tvori pot v Malo Azijo, Perzijo, Mezopotamijo itd., pomenja gospodarstvo nad Jadranskim, Jonskim, Egejskim, Črnim morjem, Dardaneli in važno postojanko na Sredozemskem morju. Interesi nemško-avstrijskega, ruskega, italianskega in francosko-angleškega imperializma so se tu križali, neprestana ostritev gospodarskih in politično-diplomatičnih konfliktov je morala končno dovesti do vojne, katere plameni so se potem razširili po celem svetu.

Gospodarska, socialna, nacionalna, verska, politična in kulturna razkovanost Balkana je znatno olajševala igro imperialističnih držav. Različnost razvojnih stopenj posameznih narodov in pokrajin je onemogočala združitev vseh progresivnih, socialnih in nacionalnih gibanj v trdno, samostojno fronto proti imperialističnim težnjam. Samoposebi umevno, tudi misel na stvoritev kakega enotnega gibanja, ki bi premagalo preostanke preteklosti v ideologiji in akciji, ni mogla imeti tal. Celo proletarsko, socialistično gibanje je imelo tem razmeram odgovarjajočo fizionomijo in paroli balkanske federacije, izdani malo pred svetovno vojno s strani socialističnih strank, je nedostajalo konkretnejšega značaja. Imperialistične buržuazije raznih držav so imele torej ugodno polje, izkoriščale so zapoznele nacionalno-revolucionarna gibanja v svoje svrhe in jim često utisnjevale na ta način

¹ Okoliščine, v katerih je bil ta članek pisan, niso dovoljevale dati mu potrebno dovršenost in celotnost. Naj se torej to smatra le kot nekoliko nanizanih mislij, katere naj bi služile predvsem kot diskusijski material v teh vprašanjih. Op. p.

žig reakcije in kontrarevolucije, četudi so ta gibanja pomenjala — objektivno — nekaj progresivnega, nekaj revolucionarnega.

Svetovna vojna in nadaljni dogodki niso v bistvu izpremenili značaja, kakor tudi ne važnosti odnosom na Balkanu. Ruska revolucija je eliminirala ruski imperializem, zmaga entente in razpad Avstro-Ogrske pa nemško-avstrijski imperializem z balkanskega pozorišča, kar pa ni niti najmanj omililo imperialističnih konfliktov. Vlogo Avstrije in Nemčije je prevzela Italija, nalogo Rusije Francija, interesi Anglije so začeli prihajati bolj in bolj v nasprotje z ostalimi, in končno se je pojavil nov faktor na obzorju — Amerika. Vse te države so si ustvarile ali si skušajo ustvariti v tej medsebojni borbi oporo na Balkanu samemu; vse današnje države, v katerih vlada mlada ali toliko manj skrupolozna domača buržuazija s pomočjo militaristične in drugih klik, predstavljajo več ali manj vazale ene ali druge imperialistične države. Tako sta danes Jugoslavija in Rumunija trdnjava (sicer že precej izpodkopana) francoskega imperializma; Anglija, ki noče dopustiti Franciji prevelikega razmaha, se opira na Bolgarijo in Grčijo; Italija igra svojo tradicionalno vlogo intriganta, skuša izpodriniti vpliv Francije v Jugoslaviji. Z zadnjo revolucijo v Albaniji² si je pridobila tam oporo; ali za Albanijo se poteguje tu že — Amerika. Nasprotja se torej ponovno ostrijo.

Toda danes stopa na Balkanu že nov faktor na pozorišče — samostojni proletarski, kmečki in nacionalni, revolucionarni pokret. Razočaranje in izkušnje v vojnah in brezuspešnih revolucijah, zgled in ideja ruske revolucije so mnogo pospešili jasnitev v revolucionarnih vrstah. Različna zapoznala gibanja, ki so se poprej nezavestno vdinjavala tujemu imperializmu, so se začele zavedati čimdalje bolj svojega mesta in novih možnosti uspeha v današnjih socialnih in političnih bojih. Ta jasnitev je zavzela celo najskrajnejše oblike krvavih notranjih bojov — kakor jih smo imeli priliko videti pred kratkem v Macedoniji. Toda poglavitno pri vsem tem je dejstvo, da se polagoma ustvarja platforma za združitev vseh progresivno-revolucionarnih gibanj na Balkanu v enotno fronto proti tujemu imperializmu, proti domači buržuaziji in militarizmu. Ideja balkanske in razširjene podonavsko-balkanske federacije postaja vedno bolj aktualna, konkretna parola, ki ima svojih izgledov za realizacijo že v doglednem času. Proletariat prihaja tudi že bolj in bolj do spoznanja, da je njegova vloga v teh stremljenjih in bojih — biti vodilni centrum, biti gibalna sila.

Problem Slovenije in Julijske krajine je zelo ozkovezan na vse to, zato smatramo tudi za potrebno, podati v uvodu kratek, šematičen obris položaja na Balkanu, kakor tudi drugih komponent, prihajajočih tu v poštev. Posebno je to važno z ozirom na problem italianskega imperializma. Slovenija sama na sebi, kakor tudi Julijska krajina, je sicer pokrajina, ki pripada historično, gospodarsko in kulturno podonavskemu kompleksu ozemelj — toda politični položaj, v katerem se danes nahaja, njena važnost kot prehodno ozemlje Srednje Evrope na Jadransko morje in obenem važna postojanka pri imperialističnem prodiranju na Balkan, sta ozko navezala njeno usodo na usodo ostalih balkanskih dežel.

² Mišljeni niso dogodki v decembru 1924, temveč prejšnji. Op. D. G.

2. Julijska krajina in italianska politika v jadranskem in balkanskem vprašanju.

Ozemlje, ki se danes imenuje Julijska Benečija, obsega bivše avstrijsko Primorje, to je Trst, Gorica, Istró (brez dela Kastavske občine), postojnski in del logaškega okraja (Idrija), kvarnerske otoke (izvzemši Krk). Prišteti moramo tudi Reko, ki je bila pozneje anektirana na podlagi rimskega sporazuma med Pašičem in Mussolinijem. Ozemlje samo na sebi brez večje važnosti kot industrialno ali agrarno torišče, ako izvzamemo mogoče Idrijo z njeno produkcijo živega srebra, zadobiva ogromen pomen vsled svoje lege, kot bližnje zaledje modernó urejenih pristanišč Trsta in Reke. Trst kot izvozna in uvozna luka skoro vsega ozemlja bivše Avstrije in — posebno po zgraditvi transalpinske železnice — tudi drugih dežel (Bavarska), s svojimi izvrstnimi prometnimi zvezami, posebno z bližnjim Orientom, je postal po svoji važnosti in po svojem prometu četrta luka Evrope³.

Reka kot pristanišče Ogrske je sicer poskušala stopiti v konkurenco s Trstom, a ni uspela. Razvila se je ob strani Trsta kot pomožna luka predvsem za izvoz poljedelskih pridelkov Ogrske in uvoz v jugovzhodne predele bivše monarhije sploh.

Imajoč v svojih rokah obe pristanišči, se je mogla Avstro-Ogrska na gospodarskem polju precej razvijati, postajala je tako vedno važnejša konkurenčna sila na svetovnem trgu ter pričela ogrožati predvsem svojo sosedo na jugozapadu — Italijo. Poleg gospodarskega sta imeli obe mesti s svojim zaledjem tudi precejšen političen pomen v rokah Avstro-Ogrske in vzporedno s tem tudi ogromen vojaško-strategičen pomen. Posest teh pokrajin je omogočala Avstriji njeno gospodstvo na Balkanu s tem, da je zapirala pot italianskemu imperializmu. Borba Italije za Valono pred vojno je bila brezuspešna, dokler je posedovala te pokrajine, s katerih gospodarstvo, politično in vojaško-strategično silo je bila Italija prisiljena računati. Vsled tega je bila celokupna italianska zunanja politika zadnjih deset, petnajst let pred vojno ravno usmerjena na to, da uniči vpliv Avstrije na morju, da jo eliminira kot konkurenčno imperialistično silo s pozorišča sploh. Naravno, da je niso razne pogodbe in „prijateljski odnošaji“ z Avstrijo pri tem niti najmanj ovirali.

Svetovna vojna je našla Italijo politično skoro nepripravljeno, kolebajočo. Vedela je, da bi pomenila zmaga Anglije in Francije ojačenje njunih pozicij na Sredozemskem morju; na drugi strani bi pomenjala zmaga Nemčije in Avstrije pojačenje vpliva teh dveh na Balkanu. Ne z ene, ne z druge strani se ji ni torej obetalo ničesar dobrega. Giolittijeva nevtalistična politika v tej dobi je šla ravno za tem, da se italianska buržuazija s čim manjimi žrtvami izvleče iz te neugodne si-

³ Skupni pomorski promet, uvoz in izvoz, v Trstu v l. 1913 je znašal 3,449.700 ton in sicer uvoz 2,314.000 ton, izvoz 1,135.700 ton. Od l. 1905 do 1909 se je dvignila tonaža, ki je priplula v Trst, za 35·5%. Takega napredka ni dosegel niti Hamburg (prirastek 17·3%), niti Antwerpen (20·6%), niti Marseille (16·9%), niti Amsterdam (20%), niti Benetke (27%).

tuacije ter da skuša tu pa tam izsiliti celo kako malo pridobitev. Londonska pogodba, sklenjena l. 1915 med Anglijo, Rusijo in Italijo, je ravno pomenjala tak izhod iz situacije, in Italija je vstopila v vojno na stran entente.

Tedaj je tudi padla odločitev za naše pokrajine. Trst z zaledjem do Trbiža in Logatca in z Istro — poleg tega še del Dalmacije z Zadrom in Šibenikom in Južna Tirolska do Brennerja — vse to je bilo priznано italianskemu imperializmu in po polomu l. 1918 je Italija te kraje tudi zasedla.

Toda l. 1915, ko se je sklepala londonska pogodba, ni bilo še mogoče predvidevati totalnega razpada avstro-ogrske monarhije in Italiji je tedaj šlo le za njeno oslabitev za uničenje njene pozicije na Jadranskem morju in na Balkanu. Z zasedbo Trsta, Istre in posameznih dalmatinskih mest bi bilo to popolnoma doseženo, kajti nadaljna posest ne bi Avstro-Ogrski mogla koristiti v njeno rehabilitacijo. Reka bi pač služila njenim vsakodnevnim prometnim potrebam, toda spričo izolacije, v kateri bi se tako Avstrija nahajala na morju, ne bi mogla več misliti na zopetno pridobitev svojega gospodarsko-političnega in vojaško-strategičnega prestiža in ne bi mogla več postati nevarna italianskemu imperializmu.

No, s polomom l. 1918 ni bila stara monarhija le oslABLJENA, nego je popolnoma razpadla v takozvane „nacionalne“ države in državice. Z nastankom Jugoslavije pod okriljem francoskega imperializma je bila konstelacija na Jadranu naenkrat izpremenjena. Londonska pogodba je sicer ostala v veljavi in Italija je tudi zasedla po tej pogodbi pripadajoča in nepripadajoča ji ozemlja. Toda nastala je tu nova nevarnost, nevarnost, da se pod pokroviteljstvom Francije ta nova državica ne razvije v silo, ki bi bila v stanju prevzeti dedščino stare monarhije. Na Jadranskem morju in na Balkanu bi tako zavladal vpliv Francije in vse pridobitve Italije z londonsko pogodbo bi se reducirale na Trst, ki bi polagoma popolnoma propadel, na soške ruševine in na pasivna kraška in istrska ozemlja. Reka bi namreč v rokah Jugoslavije imela izgled, da se dvigne na prejšni nivo s Trstom, zavzela bi njegovo mesto in zadobila njegovo važnost na gospodarskem in političnem polju. Vojaško-strategično bi zamogla posest Kotora v Dalmaciji, v rokah nove države pod pokroviteljstvom francoskega imperializma, uspešno parirati stremljenje Italije, da zagospoduje na Jadranu.

Italianska buržuazija je spričo te nove situacije s početka ostala dezorientirana. Poskušala je enostavno z nepriznanjem Jugoslavije de iure, smatrajoč Avstro-Ogrsko še vedno kot pravno gospodarico Slovenije, Hrvatske itd. Menjala je svojo politiko šele, ko se je pokazala zares na obzoru možnost povratka Avstro-Ogrske v obliki podonavske konfederacije — toda to pot pod protektoratom Francije, bilo je namreč na dnevnem redu vprašanje združitve Nemške Avstrije z Nemčijo, kar seveda francoski buržuaziji ne bi bilo po godu. Kot eno izmed možnosti izhoda iz te nevarnosti je bila tako Francija pripravljena vzeti v poštev vprašanje rekonstrukcije bivše avstro-ogrske monarhije v obliki konfederacije, ali carinske unije, ali katere-sibodi oblike že, le da bi bila omogočena Nemški Avstriji in mali Ogrski nadaljnje životarjenje in rešitev pred popolno katastrofo. Bojazen pred ojačenjem Nemčije in ob enem strah pred „boljševiško“ nevarnostjo je dovedel nekatere francoske politike na to misel, ki pa je bila pozneje opuščena. Taka „rešitev“ bi pomenjala za

Italijo nov udarec, zakaj značila bi pridobitev novih pozicij za francoski imperializem. Tako se je Italija v onem trenutku požurila priznati Jugoslavijo de iure, ali pognala se je obenem v boj za — Reko.

Zasedba Reke po D'Annunziju, ki naj bi pomenjala inkarnacijo romantično-idealističnih, nekoliko revolucionarno in socialistično pobarvanih nacionalističnih idej velikega pesnika, se je tako izpremenila v demonstrativno gesto italianskega imperializma proti francoskemu, v poskus, z avanturistično gesto preplašiti Francijo in jo prisiliti h koncesijam. Končno se je tudi ta poskus ponesrečil na veliko žalost — D'Annunzijevo, ki je bil pripravljen v momentu, ko je moral zapustiti Reko, v svojem srdu na italiansko buržuazijo zvezati se celo z njenim največjim protivnikom — proletariatom. Če je bila taktika socialistične stranke v onem momentu pravilna ali ne, je stvar, ki ne tangira naše razprave. Omenjamo to le z namenom, da obrnemo pozornost na dejstvo, da se v napetih notranje-političnih situacijah v časih iz navidezno brezpomembnih dogodkov zamorejo razviti pogoji in izgledi za uspeh proletarskega odločilnega boja.

Reka je bila izpraznjena, D'Annunzijo razočaran in italianska buržuazija je začela misliti na druga sredstva, potom katerih bi prišla do svojega cilja. Potrkala je na vrata jugoslovanske notranje politike. Žrtev te njene politike, ki jo je Mussolinijeva vlada še najuspešnejše znala voditi, so postali oni revolucionarni pokreti v Jugoslaviji, ki so živeli v iluziji, da jim bodo v njihovi osvobodilni borbi nesebično prišle na pomoč tuje imperialistične sile; in to črnogorsko, albansko, macedonsko in končno še hrvaško nacionalno revolucionarno gibanje. Medtem, ko je italianska vlada, podpirajoč ta gibanja, skušala napraviti gotov pritisk na srbsko buržuazijo v reškem vprašanju, je istočasno intrigirala pri nji proti francoskemu imperializmu, skušala jo je odtegniti njegovemu vplivu s tem, da ji je dajala obljube, da jo bo podpirala v vprašanju Skadra in Soluna. Tako je prišlo do rimskega pakta med Mussolinijem in Pašičem. Italija je dobila Reko, Jugoslavija obljube, Macedonci, Hrvati, Albanci in Črnogorci pa — brco.

Nadaljni dogodki — revolucija v Albaniji — so sicer pokazali, da sta obe državi delali kolikortoliko račun brez krčmarja, upajoč, da Francija spričo svoje tedanje notranjepolitične krize (padec Poincaréjeve vlade), ne bo imela časa, vmešavati se v zadeve njihove balkanske politike. Ali Poincaré je še vedno našel dovolj časa prepričati uresničenje točk rimskega sporazuma, tičočih se Albanije s tem, da je zapretil z vojno, v slučaju, da Italija zasede Drač in Valono in obratno — Jugoslavija Skadar; toda vprašanje še ni rešeno. Nasprotno: lahko se ponovno zaostri. Stvar postaja toliko bolj komplicirana kolikor se pojavljajo tu že interesi Amerike, interesi Sinclairjeve petrolejske družbe, ki ima z Italijo gotove pogodbe, tičoče se petrolejskih zon v južni Albaniji, in ki je igrala tudi precejšno vlogo na rimski konferenci. Mimogrede povedano, so vse te stvari igrale gotovo ulogo tudi pri zločinu italianske fašistične vlade, ki je razpletel notranjepolitično krizo v Italiji po zverinskem umoru socialističnega poslanca Matteottija.

Ni izključeno, da bi mogel prvi imperialistični konflikt, ki bi nastal bodisi že glede Kitajske ali Severne Afrike ali katerigasibodi drugega spornega vprašanja, imeti svoj odmev tudi na Balkanu, na Jadranskem morju in pri nas in povleči nas

v nove bojne vrtince, strašnejše po obliki in po dimenzijah od zadnje svetovne vojne. Pa tudi obratno: da bi postalo ravno balkansko-jadransko vprašanje izhodišče svetovnih imperialističnih konfliktov v velikem obsegu. Danes je ves svet kakor ogromen vulkan in ni mogoče predvidevati, kje bo uničevalna lava najprej bruhnila na dan.

Tako vidimo, da tvori vprašanje Julijske krajine, kot del celokupnega jadransko-balkanskega vprašanja, važno mednarodno vprašanje, nasproti kateremu mora slovenski proletarijat zavzeti jasno, precizno in odločno stališče. Vsled velike kompliciranosti vprašanja je poklican tudi proletarijat Italije, kakor tudi Jugoslavije in Balkana sploh, da uravna svojo politiko nasproti tem vprašanjem, kakor to zahtevajo njegovi interesi in nadaljni izgledi njegove revolucionarne borbe. (Dalje prih.)

Fr. Klopčič.

Nadvrednost?

Prispevek k slovenski gospodarski terminologiji.

Odkar se je pričel slovenski proletarijat gibati in je svoje razredno gibanje dokumentiral tudi v par brošuricah in eni napol buržuazni reviji („Naši Zapiski“) — vso to literaturo lahko odneseš v nahrbtniku! — se vleče do današnjega dne skozi vso to literarno revščino slovenskega proletariata tudi skovanka „nadvrednost“, ki naj bi predstavljala v slovenščini pojmo, označen po Nemcih in zlasti po Marxu z besedo „Mehrwert“.

Kdorkoli se je vsaj malce poglobil v Marxove nauke, ve, kako velikanske važnosti je ta pojmo za ves marksizem in kako veliko vlogo igra v kapitalističnem načinu produkcije ta takozvana nadvrednost. Engels pravi:¹ „Trebalo pa je bilo dokazati, da je kapitalistični način produkcije na eni strani v sovisnosti z zgodovino, treba dokazati njegovo nujnost za določeno zgodovinsko dobo, s tem torej tudi nujnost njegovega prestanka, na drugi strani pa tudi spoznati njegov doslej še vedno nepoznani notranji značaj. To se je zgodilo z odkritjem *nadvrednosti* . . . Sedaj je bilo jasno, odkod kapitalistična produkcija in odkod produciranje kapitala“.

Spričo vse te važnosti je velika ironija, da je slovenski proletarijat v svoji literaturi uporabljal in še uporablja za ta pojmo popolnoma napačen izraz „nadvrednost“, kar naj bi pomenjalo, razlagajoč po besedi sami, nekaj, kar je *nad* vrednostjo, torej nekaj *nad* normo. Odkod ta napačen izraz, zakaj?

Ne bomo raziskovali, ali so ta izraz skovali prvi delavski žurnalisti na Slovenskem, ali se je morda ta beseda pozvela po „Rimskem Katoliku“. Konstatiramo samo, da so ga uporabljali vsi socialni demokratje povsod in tudi v svoji „znanstveni reviji“ „Naših Zapiskih“, ne da bi pri „razglabljanju“ Marxovih naukov

¹ „Razvoj socializma od utopije do znanosti“. Slovenska izdaja, str. 29.

in pri razpravljanju o istih spoznali, da ta termin ne odgovarja resnični vsebini pojma. Najbrže dotični proletarski „teoretiki“ niso niti videli Marxovega „Kapitala“ in so se rajši zadovoljevali z Masarykovim realizmom in Renner-Bauerjevim personalnim principom v nacionalnem vprašanju. Vsi ti „teoretiki“ niso nikdar dojeli bistva marksizma in niso mogli razumeti poti in ciljev proletarskega razreda. Ni čuda, da je slovenski proletariat spričo take ideološke nezgrajenosti doživljal take poraze in da se je to bridko maščevalo in se še maščuje nad revolucionarno proletarsko stranko v Sloveniji. Te dedščine se moramo otresti.

Vzemimo Abditusove (Prepeluhove) „Socialne probleme“, ta plod dolgih let in dokument najvišje razvitosti proletarske teorije na Slovenskem. Poglejmo, kako razume Abditus to „nadvrednost“! Takole enostavno si razlaga ta važen pojem bivši voditelj „socialistične“ „omladine“:

„Delavec, ki dela za pogojeno mezdo, mora napraviti gotovo vrednost v določenem času. *Mezda je pa manjša, kakor napravljena vrednost.* Delo, ki ga opravi delavec n. pr. na dan, kapitalist, podjetnik *razdeli*: en del *oddá* delavcu; ta tvori delavčevo mezdo. Drugi del pa si *vzame* kapitalist zase, za pokritje stroškov, obrabo orodja itd. *Ta del vsakdanjega delavčevega dela imenuje Marx nadvrednost* (Mehrwert) in od te nadvrednosti podjetnik, kapitalist, tvorničar bogati — na delavčevo škodo“ (podčrtali mi F. K.).²

Torej mezda je manjša kakor napravljena vrednost, pravi Abditus, in tu je izvor nadvrednosti. Toda zakaj je manjša? Na to vprašanje dobimo na isti strani kaj enostaven odgovor: „Visokost mezde se ravna po tem, koliko delavne moči (delavcev) se ponuja v delo. Če jih je preveč, je plača nizka, če jih primanjkuje, pa je višja“. In ker je dejansko v kapitalistični družbi vedno preveč delavcev, sklepa pač Prepeluh,³ je mezda nizka in manjša kakor napravljena vrednost. Globlje Abditus ne sega in v celi knjigi pušča popolnoma vnemar vprašanje delovne sile kot blago in ne določa nikjer vrednosti delovne sile in razlike med vrednostjo delovne sile in mezdo. On pravi samo: delavec ustvari gotovo vrednost in ker dobi za to mnogo manjšo mezdo (!), ostane kapitalistu še en del vrednosti (!) in ta vrednost, ki ostane *nad* mezdo, se imenuje *nadvrednost*. Kapitalist „da“ delavcu mezdo, nizko vsled preobilice delovne sile, zase pa „vzame“ „nadvrednost“, da lahiho bogati. In za to „nadvrednost“ se pulita kapitalist in delavec. Poslušajmo Abditusa: „Boj med delom in kapitalom se zrcali v boju za „nadvrednost“. Delavec hoče to nadvrednost zmanjšati, kapitalist pa zvišati. Boj za skrajšanje delovnega časa, za boljšo mezdo itd., je boj za „nadvrednost“ (str. 75).

To je vsa plitka učenost bivšega socialista in sedanjega republikanca. On popolnoma priznava izraz „nadvrednost“. Če človek površno premisli njegove trditve, se mu bo zdelo vse resnično. Toda treba je seči globlje in potem se gornje trditve pokažejo v čisto drugi luči. Kakšna je vrednost delovne sile? Kakšna je razlika med vrednostjo delovne sile in mezdo? Kakšno lastnost ima

² „Socialni problemi“. Eseji. Spisal Abditus. 1912. Stran 74.

³ Abditus je Prepeluhov psevdonim.

delovna sila v produkcijskem procesu? Ta vprašanja bi moral raziskati Abditus, a ne ostati na tako plitkih tleh. Potem ne bi Abditus serviral naukov na tak vulgaren način, kakor jih je, in potem bi moral naleteti na spoznanje, da nadvrednost ni pravi izraz. Njegovi plitkosti pa je razlog v popolni ignoranci Marxove vrednostne teorije. Kako definira Abditus vrednost? On pravi: „Menjalna vrednost pa se javlja v sposobnosti stvari za menjavo napram drugi“ (str. 73). Tudi ta definicija je skrajno površna, netočna in nemarksistična. Po Marxu je menjalna vrednost enaka množini družabno nujnega delovnega časa. Delovni čas je merilo vrednosti. Tega Abditus ni razumel in ker te temeljne teze ni spoznal, ni mogel vsega ostalega razumeti in je zaradi tega ostal na višini vulgarnega razlagalca Marxovih naukov. Obdržal je tudi spakedranko „nadvrednost“.

Vrednost je torej enaka — po Marxu — množini delovnih ur in tudi dotična vrednost, ki jo vzame kapitalist zase in ki jo Abditus zove „nadvrednost“, je enaka gotovemu številu delovnih ur. Teh delovnih ur delavci ne dobijo izplačanih. Zakaj? Ker jim izplača kapitalist samo toliko, kolikor znaša vrednost delovne sile. Kajti delovna sila je tudi blago in v kapitalističnem gospodarstvu velja za vsako blago pravilo: enaka vrednost za enako vrednost. Kapitalist plača delavcu vrednost njegove delovne sile in ta vrednost je enaka vrednosti dotičnih življenskih sredstev, ki jih potrebuje delavec, da se preživlja. Delavec je toliko vreden, kolikor je uporabil vrednosti v hrani, obleki, stanovanju i. dr. življenskih potrebščinah. Vrednost teh življenskih sredstev pa je enaka onemu številu delovnih ur, ki so bile družabno nujne, da so se dotična življenska sredstva izgotovila. Rečemo torej lahko, da je vrednost delovne sile enaka toliko in toliko delovnih ur, n. pr. vrednost delovne sile je enaka šestim delovnim uram.

Da si vso stvar bolje predstavljamo in da se nam čim bolj pojmljivo razodene ves proces, vzemimo tovarno platna, v kateri je zaposlenih 100 delavcev. Delajo sedem dni po 6 ur na dan in proizvedejo gotovo množino platna. Za to platno je morala tovarna preskrbeti prediva v teži 20 ton. Da se je to predivo izgotovilo, je bilo potreba recimo 14.000 ur in toliko znaša menjalna vrednost tega prediva. Ta vrednost je prešla v vrednost izgotovljenega platna. Nadalje se je tekom sedmih dni porabilo v tovarni precej premoga, olja, stroji sami so se tudi obrabili in to bi predstavljalo vrednost 2800 ur. Vrednost platna bi bila torej že enaka

predivu v vrednosti	14.000 ur,
obradi strojev i. dr. v vrednosti .	2.800 ur,
	skupno . . 16.800 ur.

Dodati moramo seveda še one delovne ure, ki so jih naredili delavci v tovarni tekom enega tedna. Rekli smo preje, da znaša dnevna vrednost delovne sile 6 ur in da so delavci resnično delali dnevno 6 ur. Ker je bilo delavcev 100, so v enem tednu storili 7 krat 600 ur, to je 4200 ur. Teh 4200 ur prištejemo h gornji vsoti 16.800 ur in dobimo končno vrednost našega platna v znesku 21.000 ur. Ako preračunamo te ure v dinarje in sicer eno uro za 10 Din, vidimo, da stane platno 210.000 dinarjev in naš fabrikant proda platno za 210.000 dinarjev.

Tolikšna je vrednost in za toliko proda. V kapitalističnem gospodarstvu velja pravilo: enaka vrednost za enako vrednost.

Koliko pa je imel tovarnar stroškov? Najprej je plačal predivo v njegovi polni vrednosti, to je 14.000 ur ali 140.000 dinarjev, nato premog, olje, obrabo strojev v polni vrednosti, to je 2800 ur ali 28.000 dinarjev in končno je plačal tovarnar tudi delavce v polni vrednosti njihovih delovnih sil, to je 4200 ur ali 42.000 dinarjev. Skupno je imel *stroškov* 140.000 Din + 28.000 Din + 42.000 = 210.000 Din. Prodajal pa je blago za 210.000 Din. Kje je tu profit? Ni ga. Profita ni. Stroški so enaki izkupičku za platno. Kaj sedaj?

Predpostavljali smo, da je dnevna vrednost delovne sile enaka 6 uram ali, preračunano v denar, 60 dinarjem. Toda *poraba* delovne sile je nekaj povsem drugega kot *vrednost* delovne sile. Mrtvo delo, ki tiči v delovni sili, in živo delo, ki ga delovna sila lahko vrši, sta docela različni količini. Dočim je potreba za izgotovitev delavčevih življenskih sredstev komaj šest ur dnevno, lahko delavec dela 10 in 12 ur dnevno. *Vrednost* delovne sile je enaka 6 ur, *poraba* delovne sile pa znaša recimo 12 ur. In to razliko je imel kapitalist v očeh. Plačal je delavcu vrednost, to je 6 ur, a obdržal ga je v fabriki celih 12 ur. Nabavil je torej še enkrat toliko prediva, premoga in olja ter ukazal strojnikom, da gonijo stroje dnevno 12 ur, a vratarju je dal povelje, da ne pusti delavcev iz tovarne, dokler ne preteče 12 ur. In kakšen je rezultat tega podaljšane delovnega procesa? Platna bo še enkrat več in vrednost njegova bo znašala:

predivo	28.000 ur,
premog, obraba strojev i. dr.	5.600 ur,
delovni čas delavcev	8.400 ur,

skupno . . 42.000 ur ali 420.000 Din.

Za toliko proda tovarnar platno. Koliko ima pa stroškov? Predivo mora plačati v polni vrednosti, t. j. 28.000 ur, premog, obrabo strojev i. dr. ravnotako v polni vrednosti, t. j. 5600 ur, in delavce v polni vrednosti, t. j. 4200 ur, *skupno 37.800 ur ali 378.000 Din*. Toliko je stroškov, toliko je kapitalist izdal, predno je pričela tovarna izgotavljati platno. A ko je bilo platno izgotovljeno, je zračunil, da znaša njegova *vrednost 42.000 ur ali 420.000 dinarjev*. Vrednost platna je torej *narasla* za 42.000 ur ali 420.000 dinarjev. Pokazala se je vrednost v znesku 4200 ur, ki je kapitalistu ni treba izplačati. Profit se je pojavil, neka vrednost je ostala kapitalistu. Poizkus se je obnesel.

Pri tem se niso kršili zakoni blagovnega izmenjavanja: enaka vrednost se je zamenjala za enako vrednost. Kapitalist je kupil i predivo i stroje i delovno silo po vrednosti istih. Ali ker je vsako blago kupil, je imel pravico, da to blago *uporabi*. Kupil je tako delovno silo, t. j. delavca, in ga je uporabil v tovarni, da ga je zaposlil 12 ur na dan. Pri tem pa so mu delavci ustvarili platna v vrednosti 420.000 Din, dočim je imel stroškov samo 378.000 Din. Ostala mu je neka vrednost, ki predstavlja zanj profit.

Ta vrednost se imenuje v nemščini „Mehrwert“, a v slovenščini je dobila spačeno ime „nadvrednost“. Iz zgornjega se vidi, da dotična vrednost, ki ostane

kapitalistu in predstavlja zanj profit, ni nikaka prevara ali goljufija, da to ni nekaj *nad* vrednostjo, *nad* normo, marveč da je dotična vrednost resnično vrednost, ker znaša gotovo število delovnih ur, vrednost, ki je tekom produkcijskega procesa takorekoč prirasla k drugi vrednosti. To ni *nad* vrednostjo in zato naziva Marx to vrednost „Mehrwert“, ne pa „Überwert“.

V slovenski gospodarski terminologiji moramo odpraviti to spakedranko in ta netočen termin ter uvesti mesto nadvrednosti drug izraz. In ker je ves cilj kapitalista, dobiti baš *to* vrednost, ki predstavlja zanj profit, ker je današnja kapitalistična produkcija v svojem bistvu *produkcija te vrednosti* ter se radi profita sučejo kolesa strojev, kadijo tovarniški dimniki ter brnijo brzozjavne žice in ker mora baš vsled vsega tega v produkcijskem procesu nujno prirasti ta vrednost k ostali vrednosti — imenujmo to vrednost **priraslo vrednost**. Kakor so v navari zakoni nujni, tako je tudi v kapitalistični produkciji nujno, da priraste neka vrednost, ki tvori potem profit kapitalistu. Če ni te vrednosti, če ni tega profita, ni kapitalistične produkcije, ni kapitalizma. Ta vrednost mora prirasti in zato jo imenujmo priraslo vrednost. Ona predstavlja dotično število delovnih ur, ki je priraslo v produkciji, ko so delavci izvršili več delovnih ur, kolikor pa znaša vrednost njihovih sil. Produkt tega *priraslega dela*, tega *priraslega delovnega časa*, je *prirasel produkt* in vrednost tega priraslega produkta je baš *prirasla vrednost*.

V literaturi proletariata drugih narodnosti najdemo odgovarjajoče termine. Za priraslo vrednost rabijo Nemci Mehrwert, Francozi sur-plus-valeur, Srbohrvatje višak vrednosti in Rusi pribavočnaja stójimost, kar bi se dejalo po slovenski „dodana vrednost“. *Prirasla* vrednost je vsled tega bolji izraz, ker poleg vsebine pojma označuje tudi neko nujnost, dočim beseda „dodana“ ne more te nujnosti izraziti. Resnično je, da se v ruski literaturi uporablja tudi *sverhstojimost*, kar je isto kot nadvrednost, toda le redko; najbrž je to izraz, ki se je uveljavil v ruski literaturi na enak način kot pri nas; saj je Marxov „Kapital“ izšel v ruskem prevodu že leta 1872, torej komaj pet let po nemški izdaji in se je bržkone prevajalcu zahvaliti za omenjeni izraz. V novejših knjigah se uporablja skoro izključno le pribavočnaja stojimost.

Odgovarjajoči izrazi bi bili potem:

Mehrprodukt — prirasli produkt — pribavočni produkt;

Mehrarbeitszeit — prirasli delovni čas — pribavočnoe raboče vreme;

Mehrarbeit — priraslo delo — pribavočni trud.

Überarbeit pa ostane seveda „naddelo“, kakor velja za Überstunden izraz „nadure“.

Sploh čaka slovensko marksistično literaturo še dovolj dela, da se uredi gospodarska terminologija in da se ustalijo izrazi, ki se zlasti pogostoma pojavljajo v marksistični literaturi. Z dosedanjo dedščino predvojne socialne demokracije in onih malomeščanov, ki jim je socializem „znanost“, pomedimo in si ustvarimo obširen in precizen slovenski besedni zaklad obenem z izdajanjem temeljnih knjig marksizma.

Av gust Cesarec :

Stjepan Radić v Jugoslaviji.

Nekaj elementarnih resnic o njegovem nacionalizmu.

Imam govoriti o današnjem Radiću, o onem Radiću, ki je po polomu svoje „avstroslovanske“ politike sam v Jugoslaviji vstal in prišel s „sedemdeset njih“. Mesto politične smrti — politično vstajenje! Vsa ona povojna burja, ki je odpihnila i Viljema i Radoslavova i Tiszo i Habsburžane, ni samo g. Radiću prizanesla, temveč ga je dvignila tako visoko, da se zdi to na prvi mah bolj fantazija kot realnost.

Prišel je v Jugoslavijo s tremi, pojavil se je potem z 49-imi, danes jih je 70, jutri se jih nadeja 100. Krivuija naraščanja je tako strma in strmec sam tako visok, da zasenči najdrznejše parvenijske skoke. Obstoji že cel njegov kult, njemu se poje pesmi in panegirike. Njemu se postavljajo slavoloki. Koder gre on, se širi praznično ozračje. V njega verujejo kot v proroka. Njegovo ime je deviza dneva, njegov pojav izobešena trofeja, ki povzroča zanos. Brez dvoma je, da toliko časti in slave še ni doživel nikdar noben Hrvat, kolikor prav ta tribun, ki ga imenujejo nasprotniki cigana in norca. Še izrednejši je ta pojav, ker pri vseh zmagah (gumijastih pri volitvah) ne vidimo nobenega resničnega velikega uspeha proti sovražnikom. Slavo v politiki navadno porajajo in opravičujejo uspehi — kaj torej pomeni slava, kjer ni uspeha?

Ali je to, kot se često govori, sejmski blef, ki živi, dokler se ga gleda s pijanimi očmi, in ki izgine, ko se ga pogleda trezno. Ali je to, kakor tudi govore, neka romantična psihoza, podobna verskim srednjeveškim, ko so verovali ljudje vsakemu glasnejšemu in samozavestnejšemu kričaču — propovedniku, da prihaja znanilec sreče? Ali je mar taka psihoza ogrela nepismene in pismene, naivne in lokave ter bistrourmne naše kmete, da lahko g. Radić že več kot tri leta — z zanesljivostjo, da mu bodo verjeli, — oznanja rešitev, ki jo prinaša njegova republikanska in pacifistična hrvatska politika? In ko že tako vprašujem, da vprašam še dalje: kje je ključ za razumevanje te čudne možnosti, da se morejo tisoči in tisoči naših kmetov, pa tudi delavcev in inteligentov ogrevati za republikanstvo in pacifizem onega istega človeka, ki je bil skozi vso mladost in v moški dobi bard monarhizma in v demonskih začetkih svetovne vojne zagovornik klanja?

Ali jaz čutim: če bi šel po tej poti dalje, bi se vrstilo vprašanje za vprašanjem in bi me nevzdržno zanesla na to, da govorim o hrvaškem kmečkem gibanju, a ne o g. Radiću, končno, gibanje in voditelj sta dva neločljiva pojavi in jaz se bom mestoma dotaknil tudi gibanja. Tu mi je glavno, da poudarim eno: ko govorimo o vrednosti g. Radića, ne pojasnimo nič stvarnega, ako govorimo o neki psihozi

ali o hipnotični demagogiji g. Radiča ali celo o zapeljanosti in lahkovernosti hrvatskih kmetov, delavcev in inteligence. Jasno je, da imamo tudi tega, ali jasno je še nekaj drugega, da je današnje hrvatsko gibanje toliko ukoreninjeno v preteklosti in da ga hrani toliko potreb in teženj sedanosti, da bi obstajalo tudi brez g. Radiča. Samo srečna okolščina je, da je g. Radič že davno prej prenesel težišče svoje politike na teren, ki je pri nas najglobokejši in najširši, t. j. kmečki, le ta okolnost je razlog, da se je današnje hrvatsko, po svojem razrednem sestavu kmečko gibanje osredotočilo okrog osi, ki jo predstavlja osebnost g. Radiča. Mnogo let je trpelo, da je prišlo do tega; do vojne, ali še točneje, do dobe Jugoslavije, so šli hrvatski kmetje neizmerno bolj po poti meščanskih hrvatskih in srbskih strank. Šele vojni potres, katerega učinek so še ojačili vplivi revolucionarne dobe, in popolno razočaranje v hrvatsko buržuazijo, je prečistilo teren za uspeh g. Radiča in njegove stranke med kmeti. Ta stranka in njen voditelj g. Radič, danes os hrvatske narodne koncentracije, sta bila nekdanjaj majava in uklonljiva os, ki je zavedla sebe in druge na stranpota. Grešila je in blodila. Ali kdo dotle ni? Ko je jasno, da so hrvatski kmetje z navdušenjem ponesli svoje zastave v vojno za cesarja in proti Srbiji, potem je nesmiselno očitati monarhizem samo g. Radiču, ker je tu krivda, ki so jo več ali manj zakrivili vsi, ne izvzemši iz splošne krivde niti samega naroda. Razen tega je nepobitno dejstvo, da se je tekom vojne in prevrata *popravlil* ta narod republikansko. In sam g. Radič je takoj po prevratu postavil zavestno republikanski program. To dvoje v zvezi pomeni, da imamo pred seboj tako skladnost naroda in voditelja, da je govorjenje o krivdi deplasirano v preteklosti in da je nasprotno mnogo pametnejše predočiti si važnost korekture, s katero je ta krivda popravljena. Drugo vprašanje je že, kakšne kvalitete je ta popravek, ako ga gledamo z višjega in doslednejše zastopanega republikanskega stališča: ali nima v sebi še vedno nekih težkih ostankov dedne monarhistične bolezni nekdanjega g. Radiča. Priznavam; kadar razmišljam o bolj zmedenem kot zapletenem problemu g. Radiča, me misli z vsem mojim instinktom povedejo prav na ta problem Radičeve hrvatske republike, ki jo je programatično oktil s tako velikimi idejami, kakor sta človečanstvo in mirotvornost. To moje priznanje ima medtem za sedaj le ta namen, da pokažem, da niti malo ne izgubljam izpred oči tega, da je g. Radič tudi neke vrste socialist. Kak je v bistvu ta socializem in kaj imamo od njega pričakovati, to puščam za sedaj ob strani in zberem svoje misli na ono dejansko glavno točko, s katero g. Radič danes med narodom največ sveti, a to je Radič kot nacionalist, kot glasnik hrvatstva.

Poudaril sem, da se je Radič pojavil v Jugoslaviji s popravkom s tem, da se je obrnil k republikanstvu; ali moremo smatrati za poboljšanje tudi njegovo hrvatstvo? Ali ni on v tem še radikalnejše in ekskluzivnejše nadaljeval samega sebe iz Avstrije?

No, če je ta njegov nacionalizem zabloda danes, kje in na kateri strani je potem pravilnost in vrlina? Sodeč po preteklosti bi jo morali predvsem poiskati v Srbiji oziroma v jugoslovanstvu, v razvoju, v katerem je Srbija, vojujoč progresivno vojno za osvobojenje, igrala v zadnji svoji karadžordževićijanski stopnji

do prevrata pozitivno vlogo. Toda, ko se obrnemo, da iščemo vrlino na tej strani, ali jo vidimo v resnici?

Pet let¹ je, odkar se je končalo nacionalno poslanstvo Srbije, in svetloba, ki je zableščala v liričnih in dramatičnih dnevih prevratnega oktobra kot nad jutranjo reko, je zatemnela in mesto, da bi ta reka nosila ladje radosti, je motna in črna ter vali le blato in razvaline z ničemer potrjenega nacionalnega optimizma. Jugoslavija, sen najboljših umov, poslednja misel in uteha mučenikov pod vislicami, plod prelite krvi iz teles tisočev — kaj je ona, kje je? Kje so rože za venec naraščaju, ki se je za njo boril in jo doživel?

Videti je samo trnje. Videti je golgotski venec, spleten iz nasilja, ropanja, trpljenja, krivice. Vse to je balkanski pekel, v katerem je od vseh ciljev najlaže doseči zapor. Politika z datumi kot pravosodni umor v Solunu (uvod) in isto tako nad komunisti v Beogradu, državni udarec 1. decembra, obznana, vidovdanska ustava s priveskom prehodnih naredb in z zakonom o zaščiti države.

Bilanca je po petletnem jubileju obupno pasivna. Pasivnejša, nego so si jo mogli predstavljati čelo oni, ki so po težki vojni izkušnji — ozdravljeni nacionalizma izgubili iluzije o Jugoslaviji še, preden se je rodila. Da se ustavim od vseh dolgih poglavij tega žalostnega nacionalnega romana samo na poslednjem — odhodu g. Radiča v London.

Mnogo so pisali o tem potovanju zlobno in z nado: pozabili so povedati samo ono, kar je pri tem potovanju najsimboličnejše, ono, kar dela to pot za strahovit dokument, v katerega je vrgel hrvatstvo naših dni srbski ekskluzivizem (z znamko jugoslovanstva). To, da se nahaja danes hrvatstvo v podobni tesnobi, v kateri je bilo pred več kot petdesetimi leti v temni dobi Avstrije, v času, ko je fantast ali tudi mučenik Kvaternik s katoliško molitvijo na ustih hodaril jalovo po predsobah od Pariza do Moskve, pa potem, že v naših dnevih, ko je Supilo jokal pred Sazonovom, objokujoč usodo Dalmacije in Kvarnera. *Kvaternik, Supilo, Radič*, to so ti trije padci na križevem potu hrvatstva.

In naj bo pot g. Radiča do angleških imperialistov še tako živa priča njegovih iluzij, stoji eno: da je njegova guslarska popevka, ki jo on poje nad svojo mamico Hrvatsko v londonskih meglah, stvar bolj porazna za režim kot pa za njega samega. In ko je vse to tako, in ko premislimo vso avstroslovansko črto g. Radiča od nekdaj, ali se ne vsili človeku, pa naj misli najmirneje, misel, da je bila v nekdanjem Radičevem negiranju Srbije kot Pijemonta pri vsej zgodovinski zablodi tudi neka opravičena slutnja in strah pred onim, kar more dati Srbija Hrvatom?

13. januarja 1909. je Radič v „Domu“ persifliral Franka in ga kritiziral, ker odobrava preganjanja Srbov, ter se rogal „dostojnemu“ vedenju njegove stranke pred Dunajem kot stranke „državotvorne in državoohranjujoče“. „Novi Jelačič!“ ga je g. Radič ironično imenoval. To je bilo pred razočaranjem g. Radiča v Rusiji in že 21. julija istega leta je vzkliknil v „Domu“ povodom uboja bratov

¹ Ta razprava je pisana koncem l. 1923.

Novakovičev v Beogradu: „Torej Srbi, zahvalite Boga, da vas sodijo v imenu Nj. Vel. kralja Franca Josipa I., kajti Nastič pravi, da v Srbiji streljajo — brez sodišča!“

Ta slučaj, značilen za g. Radiča, je hkrati glasen vzgled, s kakimi metodami je že predvojni režim v Srbiji vladal. Ali, kar je bilo tedaj slučaj, tudi ne edini, ali ni to danes sistem in ali ni slučaj to, ako se nekaj zgodi po pravici?

(Dalje prihodnjič.)

D. Gustinčič.

Posestne razmere v Sloveniji.

(Nadaljevanje.)

Zelo važno za nas bi bilo vedeti, koliko zemlje posedujeta razreda srednjih in velikih kmetov, ki obsegata v Sloveniji 8 do 9% in ki sta torej, kakor že omenjeno, relativno dvakrat tako močen kakor na Hrvaškem in v Slavoniji. Tukaj pa nam statistika skoraj popolnoma odpove svojo službo. Površina po srednjih in velikih kmetih posedovane zemlje se da določiti samo približno s pomočjo povprečnih velikosti obratov teh razredov. Po mojem računu bi pripadalo srednjim in velikim kmetom skupaj okroglo eno tretjino vse Slovenije. Ako pa vzamemo ta dva razreda skupaj z veleposestniki, tedaj pridemo do rezultata, da si ti trije razredi delijo med seboj 40 do 45% celokupne površine Slovenije.

Razred srednjih in velikih kmetov ni torej, kakor smo videli, tudi v Sloveniji posebno velik (na Bolgarskem obsega nad 40% vseh zemljiških posestnikov), toda on tvori danes dober del jedra meščanske politike. Ta dva razreda predstavljata v Sloveniji kmečko buržuazijo in stojita z dobrim delom v vrstah reakcionarnih liberalnih (demokratske in samostojnežke) političnih strank in z ostankom v SLS. Ta vaška buržuazija veže zelo pogostoma svoje poljedelske obrate z lesno trgovino in drugimi trgovskimi posli in je tvorila v prejšnjih časih kader vaških oderuhov. Danes je v tej smeri vsled priličnega razvoja kmetijskega združništva in vsled napredujoče izobrazbe slovenskega malega kmeta mnogo izgubila na svoji prvotni socialni oblasti.

2. Gozdna posest.

Do sedaj smo govorili o kmetijskih obratih in površinah na splošno. Naše številke so se nanašale na produktivne površine sploh. Mi pa smo že v začetku videli, da ne vsebuje „produktivna površina“ v Sloveniji nič manj kakor 690.633 ha gozda in da znaša ta površina 42,65% vse dežele. Ta površina predstavlja veliko bogastvo. Naj tukaj le omenim, da se je izvozilo pred vojno iz Slovenije samo preko Trsta v inozemstvo za čez 50 milijonov zlatih kron lesa⁷. Da bi si

⁷ Ta svota se vsekakor nanaša na celo Slovenijo, torej tudi na Primorsko, ki je danes pod Italijo.

ustvarili približen poj \ddot{u} m, kaj to pomeni, ho \acute{c} em tu omeniti, da je zna \acute{s} al dr \acute{z} avni prora \acute{c} un kraljevine Srbije, ki je samo dvakrat ve \acute{c} ja, kakor ozna \acute{c} eni na \acute{s} ter torij, pred vojno okroglo 100 milijonov zlatih kron. Z drugimi besedami: dohodki iz na \acute{s} ih gozdov so skoro tolik \acute{s} ni, da bi Slovenija lahko krila z njimi vse svoje normalne izdatke in da ne bi bilo treba nobenemu kmetu in nobenemu delavcu pla \acute{c} ati niti vinarja davkov. Oglejmo si pa sedaj, kako je to ogro \acute{n} no na \acute{s} e bogastvo razdeljeno med posamezne razrede slovenskih kmetov. Naslednja skri \acute{z} alka nam bo to jasno predo \acute{c} ila.

Skri \acute{z} alka II.

Skupine obratov v Sloveniji po velikosti gozdne povr \acute{s} ine.

Razredi obratov po velikosti	Kranjska		Spod. \acute{S} tajerska	
	\acute{S} tevilo obratov			
	absolutno	v odstotkih	absolutno	v odstotkih
Do 0.5 ha	5.654	} 78.03	6.860	} 75.60
0.5 — 1 "	5.917		5.697	
1 — 2 "	9.001		7.740	
2 — 5 "	15.065	} 18.00	10.122	} 13.70
5 — 10 "	9.078		5.567	
10 — 20 "	3.917	} 3.70	2.821	} 10.70
20 — 50 "	1.300		1.069	
50 — 100 "	162		207	
nad 100 "	160		131	
Skupaj .	50.308	100.00	40.214	100.00

Poskusimo tudi to skri \acute{z} alko nekoliko bli \acute{z} e analizirati!

Kaj nam predvsem ka \acute{z} e ta skri \acute{z} alka? Ona nam ka \acute{z} e predvsem to, da zna \acute{s} a razlika med obrati, na \acute{s} tetimi po „produktivni povr \acute{s} ini“ (glej skri \acute{z} alko I.), t. j. splo \acute{s} no kmetijskimi, in obrati po „gozdni povr \acute{s} ini“, t. j. takimi obrati, ki nimajo samo poljedelskih tal, temve \acute{c} tudi ve \acute{c} ali manj gozda v obratovanju, na Kranjskem: 25.169 in na Spodnjem \acute{S} tajerskem: 28.998. Torej: 54.167 ali 37.4%, t. j. ve \acute{c} kakor eno tretjino vseh kmetijskih obratov v Sloveniji ne poseduje sploh niti pedi gozda. Torej, cela tretjina kmetov v de \acute{z} eli, ki je porasla na dve petini z gozdom, se mora zadovoljevati s tem, da u \acute{z} iva v najbolj \acute{s} em primeru le — njegovo senco.

Toda nesramnost kapitalisti \acute{c} nega zemlji \acute{s} kega posestnega reda se ne ustavi \acute{s} e pred tem socialnim skandalom. Od ostalih dveh tretjin obratov, ki sploh imajo kaj gozda, jih je na Kranjskem 35.637, torej 78.3%, in na Spodnjem \acute{S} taj-

jerskem 30.419, t. j. 75·6% takih, ki imajo manj kakor 5 ha gozda. Ako si iz teh podatkov izračunamo s pomočjo povprečnih površin skupno površino, ki jo poseduje ta razred, tedaj dobimo površino 165.139 ha, ali 23·9% celokupne gozdne površine v Sloveniji. Torej, več kakor dve tretjini vseh kmetov, ki v Sloveniji vobče posedujejo kaj gozda, ne posedujejo skupaj niti eno četrtno vsega gozda. Ako pa prištejemo k temu še razred gozdnih obratov od 5 do 10 ha, tedaj na isti način lahko izračunamo, da znašajo vsi gozdni obrati v Sloveniji do 10 ha 80·1% vseh gozdnih obratov in da posedujejo skupno v najboljšem primeru okroglo 250.000 ha gozdne površine. Z drugimi besedami se to pravi: *Okroglo devet desetin vseh onih naših kmetov, ki so sploh tako srečni, da posedujejo tudi nekaj gozda, poseduje skupaj komaj nekaj več kakor eno tretjino (okroglo 36%) vse gozdne površine v Sloveniji.*

Kapitalisti — in še posebno kapitalistična duhovščina — pripovedujejo ubogim kmetom ob vsaki priliki v vsem svojem časopisju, v vseh cerkvah, go-rostasno nesmislo, da hoče socializem kmeta razlastiti ter mu vzeti zemljo. Kje smo še videli bolj nesramno razlastitev, kakor jo ščiti in vzdržuje pri nas kapitalistični družabni red?! Kar hočemo mi, je ravno obratno: *mi hočemo, da bodi deležen zemlje in gozdnega bogastva vsak kmet in končno vsak državljan in da ka-pitalistična razlastitev ubogih preneha.*

Pri tej priliki pa moramo pojasniti še eno vprašanje. Kaj se pravi: pose-dovati v Sloveniji 10 ha gozda? To se pravi, da je dotični posestnik že precej močan. Razredi do 20 ha zemlje posedujejo le v redkih slučajih 10 ha gozda. To pa pomeni, da se nahajata oni dve tretjini celokupne gozdne površine v Sloveniji v rokah veleposestnikov, trgovcev, lesnih špekulantov, srednjih in velikih kmetov. V 579 obratih nad 50 ha gozdne površine se ne nahaja nič manj kakor 197.266 ha gozda ali 27·2%, t. j. več kakor eno četrtno vse gozdne površine v Sloveniji. Znani vrhniški industrialec in veleposestnik Josip Lenarčič nam podaja v svoji brošuri⁸, ki jo je napisal proti agrarni reformi, v neki tabeli sledeče podatke o gozdnih površinah (obratih) nad 50 ha:

V Sloveniji posedujejo gozda:

1. država	1.764 ha
2. verski zaklad	19.296 „
3. občine	2.254 „
4. dežela in okraji	61 „
5. cerkev (katoliška)	10.412 „
6. zadruga in skupnosti	10.885 „
7. privatne osebe	152.594 „
Skupaj	197.266 ha

Kaj vse je tu stlačeno pod točko „zadruga in skupnosti“, je težko povedati. Vsekakor pa bi bilo „zadružne gozdove“ često bolje označiti kot akcionarske, če prav so dotična podjetja osnovana na podlagi zadružnega zakona.

⁸ Josip Lenarčič: Misli o agrarni reformi v Sloveniji. Ljubljana 1921. Samozaložba,

Gozdna podjetja v Sloveniji imajo svoj poseben značaj: ona so industrializirana. To prihaja odtod, ker so blizu morja in z železnicami in dobrimi prometnimi cestami z njim zvezana. Izvoz lesa iz Slovenije je šel pred vojno predvsem čez Trst v Italijo in v ostale dežele Sredozemskega morja, posebno na Grško in v Egipt. Ob tej priliki pa je treba pripomniti, da Slovenija ne izvažata samo drv in gradbenega lesa, temveč tudi že razne gotove lesne izdelke. V Sloveniji se je razvila sloveča lesna industrija, ki je sicer danes, vsled odtrganja Trsta in Reke od Slovenije, občutno podrezana, ki pa ima gotovo bodočnost. Lenarčič navaja v omenjeni brošuri, da se nahajajo v gozdnih veleobratih v Sloveniji sledeče naprave:

1.	parne žage	100 obratov
2.	vodne žage	1944 "
3.	tovarne za lesene predmete	10 "
4.	tovarne za kopita	2 "
5.	" " pete	1 "
6.	" " mobilje	14 "
7.	" " čreslo	7 "
8.	" " kuhinjsko pripravo	3 "
9.	" " parkete	5 "
10.	" " zaboje	3 "
11.	" " gradb. mizarstvo	10 "
12.	" " tesarstvo	1 "
13.	" " impregniranje	2 "
14.	" " klince	1 "
15.	" " eterična olja	1 "
16.	" " galanterijo	1 "
17.	" " pleteno mobiljo	2 "
18.	" " vžigalice	1 "
19.	" " toporišča in ročaje	1 "
20.	" " leseno volno	1 "
21.	" " mere	1 "

Gozdna posestva so dala v Sloveniji podlago za prvo seme domačega razreda industrialcev in veletrgovcev. Na teh tleh se je razvila živahno vznikla slovenska buržuazija, na katere petah se še danes drži hlevski gnoj, dočim drugači že plava v milijonih. Ta s pomočjo gozdov obogatela buržuazija se poprijemlje sedaj drugih industrialnih panog.

Svetovna vojna je izkazala tej buržuaziji ogromno uslugo. V poslednjem desetletju pred vojno smo imeli v Sloveniji visoko konjunkturo v lesni trgovini. Ta visoka konjunktura je naganjala lesne trgovce, da so nakupovali kmečke gozdove, kar se je vršilo v ogromni meri z izposojenim kapitalom. Neposredno pred svetovno vojno pa je prišla lesna trgovina v nevarno zagato in pričakovali smo ero velikih falimentov. Svetovna vojna pa je prinesla moratorije in inflacijo (pomoževanje bankovcev in padanje valute) s seboj. Posledica tega je bila hitra razbremenitev lesne industrije. Lesni trgovci so prišli na ta način v srečen položaj,

da se že med vojno na novo zadolže in nakupijo nove kmečke gozdove. Prvi dve leti po vojni značita tudi za Slovenijo splošno verižniško periodo za vse trgovce, a za lesne še posebe. Povečana inflacija v novi državi in prva kratka visoka konjunktura sta jo dvignila še višje v sedlu. Lesni trgovci so dobili na ta način v roke dragocene kmečke gozdove, kmet pa nov papir, ki je vsak dan izgubljal na vrednosti. In tako je dobila Slovenija novo industrialno buržuazijo in nov prirastek ubožnih kmetov.

3. Najeta zemlja.

Na nekem drugem mestu sem govoril že o tem, da se število kmetijskih obratov ne ujema s številom zemljiških posestnikov. Število poslednjih je v bivši Avstriji za kakih 5% manjše kakor število obratov. To prihaja odtod, ker izdajajo večji posestniki in veleposestniki svojo zemljo v malih kosih v najem ubogim kmetom (kajzarjem), ali pa ker prepuščajo svojim delavcem manjše kose zemlje, ki so včasih zvezani tudi s kakim majhnim stanovanjem in kakim malim gospodarskim poslopjem, v obdelovanje kot takoimenovani „deputat“. Deputati tvorijo vedno del delavske plače in izpolnjujejo v razmerju med kmetijskim delavcem in gospodarjem vedno nesramno funkcijo z ene strani, deputat delavca bolj čvrsto priklene na gospodarja, ker mu nudi košček zemlje, ki ga obdeluje žena z otroci in stanovanje večjo stabilnost; z druge strani, gospodar izkoristi deputat za to, da mu potisne plačo v gotovini na skrajni minimum. Taki delavci so takorekoč še tlačani, vezani za zemljo — in to še posebno v časih slabih konjunktur in velike brezposelnosti, ko se ne morejo izseljevati v industrijske centre.

Končno pa imamo še eno obliko najema zemlje. Včasih se namreč da kos zemljišča ali cel obrat tako v najem, da plača najemnik pogojeno najemnino „in natura“, t. j. v pridelkih. Take najemne pogodbe glasijo zelo različno. Najemnik da gospodarju n. pr. tretjino ali polovico pridelka. Dajatve se razširijo včasih tudi na mleko, jajca, perutnino itd. Taki najemniki se imenujejo „koloni“, kakor jih imamo danes še v veliki meri v Dalmaciji (skoro 35.000) in pa na Primorskem. Na Štajerskem so „viničarji“ nekaj podobnega.

Iz izkušnje pa vemo, da ne najemajo zemljo samo taki kmetje, ki je sploh nimajo, temveč tudi taki, ki je imajo premalo. Za našo agrarno politiko bi bilo zelo važno, da bi vedeli, koliko znaša površina najete zemlje, toda take statistike pri nas še ni. Avstrijska obratna statistika⁹ z leta 1902 nam daje samo števila najemov. Naslednja skrižalka nam podaja pregled zemljiških najemov v Sloveniji po zgoraj omenjeni avstrijski statistiki, vendar da moramo pripomniti, da govorijo vse današnje razmere in takozvana buržuazna agrarna reforma za to, da so tu navedene številke danes znatno večje, kakor so bile leta 1902.

⁹ Op. cit.

Skrižalka III.

Obrati z najeto zemljo v Sloveniji.

Dežela	Število obratov z najeto zemljo				Brez lastne in najete zemlje, samo z deležem, deputatom ali složno zemljo
	v splošnem (z ali brez lastne zemlje)		najemi brez lastne zemlje		
	sploh	* * *	sploh	* * *	
Kranjska	11.208	277	2.119	37	259
Sp. Štajerska . .	4.147	74	2.546	47	3.143
Skupaj .	15.355	351	4 665	84	3.402

* * * Med temi obrati, ki obdelujejo zemljo za delež na pridelku, torej: kolonati.

Kaj nas uči ta skrižalka?

Ona nas uči, da mora v Sloveniji skoro 19.000 kmetov tujo zemljo jemati v najem in jo plačati za to, da jo smejo obdelovati. Kdo pa so ti kmetje, ki morajo tujo zemljo jemati v najem? Jasno ko beli dan, da so to samo taki revni kmetje, ki ali zemlje sploh nimajo, ali pa je imajo premalo, da bi mogli od nje živeti. In zakaj morajo ti ubogi in delavni kmetje tako zemljo jemati v najem in drago plačati ljudem, ki je oni ali sploh ne potrebujejo ali pa ki bi brez nje vseeno lahko živeli? Zakaj morajo kmetje plačevati rente za zemljo tistim, ki je sami ne obdelujejo? 19.000 kmetov tvorijo 19.000 kmetovskih družin, ki štejejo skupno najmanj 100.000 duš, ki se morajo dajati odirati in trpinčiti, da dajajo srečnim posestnikom, ki posedujejo preveč zemlje — ker sicer je ne bi mogli dajati v najem — rento za to da smejo sami s potom svojega obraza oplojevati mrtvo zemljo? To naj bi bil nekak red? Da, to se imenuje krščanska ljubezen v kapitalističnem svetu — tista kapitalistična ljubezen, ki jo propovedujejo vsi kapitalistični farji z lece in cerkvenih spovednic! Ali ni bilo teh 100.000 kmečkih revežev okradenih in razlaščenih že v zibelki? Da, ti so bili že ob svojem rojstvu razdedinjeni in vrženi na cesto. In kdo jih je razdedinil, kdo jih je razlastil: socializem ali današnja kapitalistična družba?

Med temi 19.000 kmeti pa imamo nad 4600 takih, ki sploh ne posedujejo niti pеди svoje zemlje in ki morajo vso najeti, da jo lahko obdelujejo. Poleg teh pa imamo v Sloveniji še 3400 takih, ki jo obdelujejo še v srednjeveškem razmerju do nje in njenega gospodarja, t. j. kot kolonat ali deputat. Tako torej izgleda ta prekrasni kapitalistični red v Sloveniji na kmetih.

(Dalje prihodnjič.)

V razčiščenje razredne zavesti.

(Konec.)

Splošno danes o kmetu velja resnica, da skuša izkoriščati, ker je izkoriščan sam. Izkoriščevalec v smislu buržuazije pa ni. Težko dela sam in z rizikom producira, povrh je pa brezdvomno v državi tlačен razred. Država od njega samo zahteva, da mu pa, milo povedano — ničesar.

Nedopustno in težko je prepuščati to široko kmečko maso sovražnikom proletariata, še težje pa proletariatu brez teh množic osigurati trajne politične uspehe. Svojih pravih interesov se zavedajoč delavec, pomnožen in okrepljen z zavednim kmetom, bi tvorila ogromno večinsko proletarsko fronto — premoč v razredni družbi, „ki se bliža neizogibnemu poginu“. Pri trgovcih in obrtnikih zadeva ni bistveno drugačna. Kot samostojni organizatorji pridobivanja tvorijo naravno del razreda buržuazije. Uspeh njihovega podjetja je osnovan na „profitu“, ki ga eni izsilijo iz konzumentov, drugi iz nadvrednost ustvarjajočih delavcev. Čim bolj je kapitalizem (kapitalistični gospodarski red) maksima vladajočega reda, v tem ostrejšem nasprotstvu sta trgovec in obrtnik s proletarskim konzumentom in delavcem.

Kadar sta pa mali trgovec ali obrtnik v svojem podjetju zavisna od velikega kapitala, sta sama postala žrtvi gospodarskega reda, ki ga odobravata. Pomaknjena sta iz vrst izkoriščajočih med izkoriščance ter sta zaista pahnjena v razred proletarcev. Ker jima pa dopuščata gospodarski red in vladajoča morala, se morata za njima prizadeto izkoriščanje odškodovati na tistih, ki so itak za samo izžemanje ustvarjeni, blagoslavljata kapitalističen red tudi naprej, čeprav sta že sama zapadla proletarizaciji. Za njiju pa ni več pametno in vredno niti častno ali pošteno siliti duševno v razred buržuazije. Kakor za podčrtanega proletarca, prav tako je za njiju gospodarska osvoboditev nujno potrebna. Ta osvoboditev obstoji v tem, da se sedanji gospodarski sistem nadomesti s socialističnim.

Pravilna ocena vladajočega gospodarskega reda med malimi trgovci in obrtniki naklonila bi razredu proletariata izdaten pomnožek.

Oni z visokošolsko izobrazbo, najčešče — prosto po Wittfogelu — čreda nevarnih polizobražencev, se smatrajo poklicanim v družbi dominirati. Obvladajo najbolj formalen del znanja. Do stvarnega znanja se prej prerijejo lastniki srednješolske izobrazbe in zavoljo tega le z nevoljo pristajajo na prednost prvih. V tem pa posestniki „nižje“ izobrazbe z neprimerno spretnostjo in razumevanjem izvršujejo prvim dvem kategorijam formalno pripadajoče posle. Vse tri grupe tvorijo mogočen steber razredu buržuazije. Ni težko najti razlog temu pojavu. Vsem je vendar vladajoči del družbe naklonil v svojih učilnicah izobrazbo in sicer toliko in samo takšno, ki usposablja te moderne pariye, da so potrpežljiv predmet izkoriščanja, žal, prav njim nepojmljivega. — Ker hočemo zastran tega

komplíciranega odnošaja dospeti do popolne jasnosti, bodi nam dovoljeno duševne delavce družbe presoditi v zvezi s produkcijskim procesom. Ob tem izhodišču se takoj uverimo, da je en del duševnih delavcev v tem procesu neobhodno potreben, dočim gotov drugi del ostaja izločen. V boljše razumevanje se moramo dotakniti še načina kapitalistične produkcije in njega uspeha. V kapitalistični produkciji je delo — blago. Podjetnik kupi tega blaga toliko, kolikor ga rabi. Kupi ga v obliki delovne sile, s katero razpolaga delavec, skratka, podjetnik kupi delavca. Podjetje, ki rabi delavce, je lahko privatno, občinsko ali državno. Država ne rabi delavcev samo na svojih obsežnih zemljiščih, marveč tudi v svojih upravnih panogah, v šolstvu, pri pošti, v financah, davčni in carinski upravi, železnici itd. Ona je delodajalec, ki izkorišča delavca tem bolj, čim bolj je trg s tem blagom nasičen. Ta delodajalec tudi kake delovne panoge opusti ali spoji z drugimi, ob čemer pahne več ali manj delavcev v brezposelnost. Šolski upravi n. pr. omeji država sredstva. Takšen ukrep zanesljivo na nekak način odmeva v vrstah delavcev te uprave.

Najet delavec izvrši — po Marxu — predvsem *potrebno* delo. To se pravi, on mora toliko časa delati, da povrne podjetniku z delom oni izdatek, katerega podjetnik potroši, ker je delavca najel. Čim manj n. pr. pri osemurnem delavniku znaša potrebno delo, tem večji dobiček ima podjetnik od delavca. Ta dobiček imenujemo po Marxu — *nadvrednost*. Vzemimo, da povrne delavec podjetniku že s svojim peturnim delom ves za osemurni delavnik pogojen zaslužek, tedaj bo delavec ob nadaljnjem triurnem delu ustvarjal podjetniku čisti dobiček — *nadvrednost*. Pri deset- ali celo dvanajsturnem delavniku znaša seve ta *nadvrednost* sorazmerno več; delavec ustvarja *nadvrednost* pet in sedem ur.

Najraje sodimo o ročnem delavcu, da prodaja svojo delavno silo podjetniku, kateri jo rabi v izvršitev kakršnegakoli produkcijskega procesa. Delavec postane v tem procesu *nadvrednost* ustvarjajoči faktor in s tem predmet izkoriščanja — proletarec. Seve bi mogla vsebino pojma proletarec docela podati še le navedba odnošajev, ki silijo delavca v to proceduro.

Del duševnih delavcev, ki so v produktivnem procesu potrebni, zapade natančno isti usodi. Imenujmo jih intelektualce, da jih ločimo od drugih duševnih delavcev, inteligence, katera v produkciji ni v isti izmeri obligatna. V strojni tovarni inženir, v kemični kemik, za katedrom šolnik, nad kastriranimi tiskovnicami poslujoči administrativni uradnik, vsi ti izvršujejo svoj poklic, to je poklicani so delodajalcu ustvarjati *nadvrednost*. Zbog tega svojega poklica spadajo v razred proletariata. Na tem dejstvu tudi ne spremeni ničesar žalosten pojav, da se večina prizadetih tega niti še ne zaveda. Ni ravno potrebno, da bi bili imenovani za svoje opravilo tako ali boljše plačani kakor ročni delavec, če so le bili deležni po svojem mnenju za spoznavo boljše šolske izobrazbe, so že pripravljeni v prilog podjetniku ustanoviti med seboj in ročnim delavcem nepremostljivo vrzel. Njih svetovno naziranje in vsled tega ocena postoječe družbe se niti za las ne razločuje od podjetniškega mišljenja. Razločuje se pa mogočno s socialistično izobraženim ročnim delavcem, čigar ocena družbe temelji na razredni zavesti. Torej v prepričanju, ki je v vladajočem gospodarskem redu glo-

boko zasidrano in dandanes nedosegljivo po sami šolski izobrazbi, ki služi buržuaziji.

Profesor v meščanskem dnevniku naznanja simptomatično gorostasnost, da lačen predava lačnim dijakom. Buržuaziji se ni treba ustrašiti takšnega namigavanja, kajti idejno ostane profesorski gnjev izčrpan že z objavo bridke resnice. Skrbno se bo profesor izoliral i naprej od razreda, kamor spada, ter se kvečjemu, če nima usmiljenega mecena, povzpel s stradajočimi tovariši do pohlevne resolucije na posrednega delodajalca, šolsko oblast. Odtod zvedó prizadeti, da odgovoren delodajalec neodgovornega delodajalca v sanacijo gladne neprilike ni zadostno dotiral, kajti vlada je razpolagala z nagrabljeno nadvrednostjo drugače — ne ve se kako — ni pa obvezno, da koristnejše.

Povsem drugo kategorijo duševnih delavcev tvori inteligenca, kakor zdravniki, odvetniki, notarji, duhovni, najrazličnejši učitelji, umetniki, novinarji, pisatelji. Imenujemo jih „svobodne poklice“. Vsi ti se nahajajo v posebnem razmerju do družbe, do proletariata. Semtertja kateri izmed njih, če materialno posebno slabo uspeva, pripoznava svojo proletarsko razredno pripadnost, toda redko z odkrito poglobljeno zavestjo. Na tem mestu bi že mogli, spričo nizkočnega preračunavanja v pogledu razredne pripadnosti, govoriti o „lumpenproletariatu“.

Inteligenco zalotimo, kadar hočemo, da v javnem izražanju in izvrševanju svojih poslov ne kaže stvarnega prepričanja in ne npravne resnice. Temu težkemu očitku pridemo do dna, če ga razložimo iz strukture gospodarskih odnošajev. Nepobitno dejstvo je, da inteligenca svoje duševno delo prodaja in da je prisiljena potrebam tega se še bolj prilagoditi nego ročni delavec. Ona ne izvršuje svojih poslov v duševni svobodi iz prirojene duševne potrebe, kakor so to storili v prejšnjih časih naturalnega gospodarstva ustanovitelji ver, modroslovci, zdravljenja in zagovorništva večji ljudje. Današnji inteligent se duševnemu delu priučil in ga tako mehanizira. V civilizirani družbi s kapitalističnim načinom proizvodnje pač o zadoščenju prirojeni duševni potrebi ne more biti govora. Kjer ugotavljamo prirojen poklic, se isti udejevsuje vsikdar s prikritim ali očitim namenom „profita“. Da si tega osigura, je potrebna inteligentu gotova količina spretnosti, formelc iz tradicionalnega znanja, kot dedna razredu prikladna izbira iz znanja najredkejših prednikov, ki so gojili predmet idealno iz duševne potrebe.

Na videz torej ta vrsta intelektualcev producira iz sebe, zase, individualno. Njih delo ni strogo v smernici produkcijskega procesa družbe, ne rodi nadvrednosti. Kljub temu so inteligenti delavci v obstoječi razredni družbi, v kateri izvršujejo razredno funkcijo, ki ne more biti neodvisna. V tem oziru se že inteligenti sami ne varajo več. Oni so prisiljeni v sistemu kapitalistične družbe prodajati produkte svojega duševnega dela ter prejmejo za to delež kakorkoli ustvarjene nadvrednosti, prav kakor kapitalističen podjetnik. Svobodnih poklicev individualno delo je torej družabna funkcija, kakor je sploh vse kulturno delo na poprišču znanosti in umetnosti le družabna funkcija, docela odvisna od veličine ustvarjene nadvrednosti, ki edino merodajno vpliva na nivo vladajočega razreda te družbe.

Dokler meščanski razred razpolaga z blagri nadvrednosti, goji najdragocenejše neproduktivne športe, pred vsem v to, da si osigura sebi odgovarjajoči družabni red; z eventualnim preostankom goji tudi znanost in umetnost, kolikor mu morejo te življenje olajšati, slajšati in obstoječi red poveličevati. Stori to vse dotlej, dokler si je buržuazija v svesti svoje dominirajoče sile. Inteligenca ima dosti posla, služiti tej konjunkturi, intelektualce se pa v to lahko prisili, kolikor bi si dovolili biti samoniklo drugačnega naziranja. Beseda in pero, šolska in cerkvena prižnica, gledališki oder, sodna in koncertna dvorana, vojaške parade v resnici in v kinopredstavah, tekmujejo v proslavi meščanskega družabnega reda. Vsi v proslavah sodelujoči so pripadniki in kolikor je videti zavešni člani moči, vteleseni v meščanskem razredu. Duševni delavci sicer vedo, da to ni obnova Periklejeve dobe, zediniti se pa vendar ne morejo v oceni tega pojava.

Čim bolj prične v razredni državi premoč prehajati iz meščanskega razreda na dosedanjega njegovega glavnega zaščitnika, na vojaštvo, postane ta nenadno hotoma prvi in nenasitni konzument družabne nadvrednosti. Nadvrednosti ne preostaje več v svrhu vzgoje, znanosti in umetnosti, kjer so zajemali duševni delavci svoj poklic in kruh. Postali so materialno člani proletariata, kar je v spominih na boljše čase in v pomankanju razredne zavesti za nje najbridkejša usoda. Vojaštvo je v tem postalo najodličnejši čuvar razredne družbe, seve zopet v razredni fasoni tako, da se eni v zlatu in masti svetijo, drugi pa nosijo edino „košuljo“ in edine „cipele“ do razpada. Lok razredne družbe je do skrajnosti napet . . .

Razredno funkcijo znanosti in duševnih delavcev spoznavamo v mogočnem razvoju prirodoslovnih zavodov v industrijskih državah. Razvoj se ne vrši v interesu znanosti, marveč po nalogu kapitalističnih veleobratov v najtesnejši zvezi s produkcijo, ki mora na vsak način ustvarjati le nadvrednost. V Nemčiji, kjer žuga kapitalistična država likvidirati, se nahajajo znanostne naprave le še v rokah privatnega kapitala, prikrojene zgolj za privatno produkcijo. Država se ne utegne več baviti z vedo. Duševne znanosti: zgodovina, pedagogika, ekonomija, filozofija, filologija itd. klaverno samevajo. Ločene so od produktivnega procesa in najdejo skromno zaščito le zato, ker so pripravljene opravičevati vsakokratno reakcijo. Smela trditev, poreče marsikdo, ki ne more razglabljačo slediti dejstvom sodobnosti. Iz teh ved zajemajo izkoriščevalci zgodovinsko in moralično opravičbo svojemu prikriteму rokovnjaštvu in v teh vedah prejema država sankcijo svojemu postopanju. Duševni delavci, ki se ukvarjajo s temi vedami, prejmejo v zahvalo najčešče profesure na visokih šolah, če so ustavoverni, ostajajo pa kot taki brez izjeme proletarizirani. Meščanska družba jih kot užitarje sebi namenjene nadvrednosti brez bojzani pahne v proletariat, ker je uverjena, da ostanejo tudi v tem družabnem položaju njeni zagovorniki. Malokateri izmed njih se povzpne do proletarskega svetovnega naziranja iz poglobljenja v svoj predmet. Naj ga obdolžimo neiskrenosti v stvarnem prepričanju?

Ludo Hartmann je redka izjema; povdarjal je, da ni postal socialist, ker je stradal, marveč vsled tega, ker je historik. Menger je v stvarnem prepričanju priznal, da je filozofija doslej reproducirala samo naziranja mogočnežev.

Resnici na ljubo pa bodi povedano, da tudi buržuazija napram tej učeni grupi nezavednih proletarcev ni prav nič iskrena. Ne le, da jim ne nudi zadostne eksistenčne pogoje, tudi vzgojne uspehe učenjakov pričinja prezirati. Celo predpisano izobražen naraščaj — sad njihovega truda — v meščanskih podjetjih ne dobi več dela. Delodajalec jim more biti edino še država, dokler ima smisel kapitalizirati nadvrednost ter z investicijami nuditi delovne prilike. V delo jih pa tudi država ne bo sprejela, čim je odločena težko ustvarjeno nadvrednost zlorabljeni v neproduktivni smernici. Buržuazija prejema svoje intelektualce, kvalificirane delavce, iz strokovnih šol, poljedelskih, trgovskih in obrtnih, kjer so bili primernejše usposobljeni za praktično proizvodnjo. Intelektualcu je torej v razredni družbi odmerjena druga vloga, kakor inteligentu, dasi sta oba duševna delavca. Po tem razvoju smatramo, da bodo duševni delavci, kot zlorabljeni meščanske kulture še le zginili s to kulturo, v brezrazredni družbi se pa uspešnejše udeleževali. Površni misleci trde, da preti ob takem preokretu duševnim delavcem neizogibna poguba. Temu nasproti je treba pibiti, da svobodna socialistična družba čisto gotovo ne bo gojila duševnega delavca kot posebnega tipa, ne intelektualca, ki je v proizvodnji izkoriščan, in ne inteligenta, ki se prodaja v svobodnem poklicu. Duševni delavec meščanske družbe se bo v novih razmerah avtomatično preorientiral in podeljen mu bo v novi družbi širok delokrog. Meščanski pojav prodaje, zlorabe in izkoriščanja duševne delovne sile pa v socialistični družbi nima mesta. K nalogam družbe bodočnosti spada torej sprememba razredne funkcije duševnih delavcev v resnično družabno funkcijo.

Znanje, znanost in umetnost, ki so doslej, odgovarjajoče razredni grupaciji prav tako nepravilno razdeljeni, kakor materialni blagri, naj preidejo v posest celote. Tega še danes nikdo ne verjame, mesto da bi vsakdo to zahteval. Kaj pomaga dvatisočleten nauk o ljubezni do bližnjega, če v isti sapi blagoslovljamo vse, kar človeštvo razdružuje. Razredna družba razširja obilico naukov, ki jih v praksi nikakor noče izvesti. Razreden interes dosedanjih zapostavljenecv in izkoriščanih gre za tem, da postane njih interes celote, njen življenski namen in njeno eksistenčno vprašanje. Narodov ni težko zamisliti v takih celotah, to tem manj, ker vidimo, da jim v kulturnem razvoju, ki ga radi poudarjajo, delajo baš protislovja razrednih interesov največje težave. Mirno trdimo, da bodo narodna vprašanja docela rešena, kadar postane zadeva proletariata, njegov kulturni boj, tudi zadeva narodov. Če kdo misli — in je dosti takih — da je prizadevanje za enotnost narodov in njihove kulture samo postulat meščanske ideologije, tedaj mu je treba razjasniti, da more enotnost in kulturo v narodih upostaviti edino zmaga proletariata. Meščanske nesposobnosti v tem pogledu ne manjka.

Po predhodnem povprečnem preudarku družbe dospemo do zaključka, da bistvujeta v njej v glavnem dva razreda, ki imata malo skupnih, veliko nasprotujočih si interesov ter sta zavoljo tega več ali manj v bojnem razpoloženju. Dokler je družbi vladal sam bog, ni bilo takšnih vznemirjenj. „Skandalozni rezultati“ so se pojavili šele v moderni družbi, ko je prevzel vodstvo zmožljiv človek. Za to človeško nesrečo pa imamo kratko razlago. Naravoslovje uči, da je grehota za človeka nekaj jako enostavnega, dočim je čednost za njega, kot

družabno bitje, silno zamotan problem. Tako je prišlo, da je bila uzakonjena grehota, kot enostavnejša stran človeške narave in prešla v javno moralo. To dokazujejo vsak dosedanji državni red, vsak zasleduje korist manjšine na trošek večine. Po naši terminologiji bi rekli v korist buržuazije, toda v škodo proletariata.

Zaman je pozival Weitling (Garantien 1842) mogočneže sveta, da lahko zatemnijo slavo Aleksandra Velikega in Napoleona, če na neprisiljen način odpravijo krivice, ki jih neprestano v družbi uprizarjajo. Sledili mu niso iz edinega razloga, ker zgodovina še ni navedla nikakega primera, da bi ves socialen razred prostovoljno resigniral na svoje predpravice. V tako zmoto tudi buržuazija kljub svoji „prosvitljenosti“ in „pravičnosti“ ne more zabresti.

V izdatnejši, pa daleko ne zadostni meri, je sledil proletariat svojemu klicarju Marxu (Komunističen manifest 1847). Marx mu je odkril neovrženo resnico, da more gospodarska osvoboditev proletariata biti delo njega samega le na ta način, da se organizira kot vladajoči razred. Če je s svojim brezprimerno znamenitem oklicem doslej razmeroma malo uspel, je glavni vzrok v tem, da velikega dela prizadetih oglas še niti do danes dosegel ni. Drugi nič manj tehten vzrok pa v tem, da se oni del družbe, kateremu je oglas znan, svoje zgodovinske naloge še ne zaveda.

Poprišče, na katerem je treba proletarsko razredno zavest dvigniti, je jako veliko, še večje pa ono, na katerem jo je treba sploh še le oživeti. Proletariat sam na sebi, s svojimi človečanstvo žalečimi atributi, še za buržuazijo ne pomeni upoštevanje vreden socialen razred; še le oživljeno prepričanje in globoka zavest, da je proletariatu poverjena zgodovinska naloga osvoboditi človeštvo, daje proletariatu pravo vsebino, užiga njegovo razredno zavest in ga navaja k izražanju proletarske volje. To je oblika, v kateri se s proletariatom resno računa. Sombart¹ trdi, da še ni nikdar v zgodovini v notranje enotnem pokretu strnilo toliko moči, nikdar se tako silno javil učinek mase kot znak iste zavesti, kakor ravno v pokretu proletariata. Lassalle straši svoje nasprotnike, ko jih opozarja na samozavestno korakanje mas delavskih bataljonov. To razumemo, kadar je ta mogočen val ljudi, v katerem posameznik ne pomeni ničesar, navdahnjen z razredno zavestjo. Teorija, ki zapoveduje gojiti razredno zavest, postane namreč sila, kadar se je polotila mas. V posamezniku se vrhutega uveljavi zavest moči mase in v posledici tega dvigne etika mase. Pripadnost k svojemu razredu pomeni v tem stadiju razredne zavesti za proletarca mnogo več, kakor je pomenila v prejšnjih časih pripadnost k plemstvu, klerusu ali kaki državi.

Brez učinka na razvoj razredne zavesti za bodočnost ne more več ostati Marxov nauk, ki poudarja, da je zgodovina samo pripoved o razrednih bojih. Zastran tega nauka Marx ni prav nič več osamljen. Pred njim je isto učil že Guizot (Gizo), za njim je pa postal ta nauk bistven del marksizma, kateremu je Lenin izluščil pravo jedro in končnoveljavno ugnal krive apologete.

¹ Sombart išče sedaj rešitev pred zmago prol. razreda v — veri v boga.

Vsakokrat družaben red je rezultat jasnih interesov onih, ki posedujejo v tej družbi moč. Harmonije interesov ne more biti, kjer je izvedena očita diferenciacija vladajočih in vladanih. Zgodovina mora v tej družbi poročati samo o procesu neprestanega pretvarjanja razmerja moči, kakor ga kaže nepomirljiv boj, v katerega sta zapletena socialna razreda, buržuazija in proletariat. V tem boju proletariat ne bo več podlegel, ko nastopi enotno, opremljen z razvito zavestjo zatiranega; ker to zavest širi samo proletarec, zato najpočasneje prodira. Faktično stoji sicer v sodobnosti pretežna večina nosilcev kulture v proletarskih vrstah, še zanesljiveje so iz proletarskih domov izšli. Da bi se pa tega zavedali, o tem nimamo dokazil. Brez razredne zavesti so, še češče pa brez poguma, to zavest priznavati javno. Zaman pričakujemo od njih ustvarjenja delavske kulture ali delavskega javnega mnenja. Naj o tem kulturonoscu zapišemo trpko besedo, da ne ve, kam spada, kje je njegovo mesto? Ne, marveč priznamo mu, da med našo mlado, v povojih se nahajajočo buržuazijo ni fair (lepo) brez ovinkov pripoznati svojo razredno pripadnost. Ni izključeno, da se ne bi dal s takim molkom še izkresati kak osebni uspeh. Če to ne, pa ugledni kulturonosec, saj i nadalje prejemlje v pritajeni zavesti proletarskega ponosa svojo pičlo nagrado. Zanj odloča Kismet.

Pa ni samo opuščanje kulturonosca, kar uspava razredno zavest v masah. Protislovja razrednih interesov sistematično zabrisuje nebroj naprav laži-demokracije. Med tem je dokaj kvarljiva splošna politična zmeda. Široke mase že ocenjujejo politično delovanje kot koristolovno mahinacijo. Za vzbujanje razredne zavesti v širših masah je pa vsekakor potrebno, razredni boj preložiti v politično smernico. V tem pogledu je zakon o zaščiti države najboljši branik interesov buržuazije, ker njej kvarljiva naziranja od mase skrbno odyrača. Da bi razredna nasprotstva omilila, če se da utajila, vabi cerkev proletariat v svoje okrilje. Šola razrednih nasprotstev sploh ne pozna. Za vse ljudi priznava enake možnosti. Za njo je materialen uspeh vedno samo uspeh druge vrste, vsekakor pa odvisen od duševne zmožnosti. — Skrbno izločujeta poudarek razrednega razločka gledališče in kino. Tovarnarja, bankirja in proletarca prikazujeta v najboljši vzajemnosti; ostalo meščansko hirarhijo pa v zadovoljni podložnosti po splošno priznani družabni lestvici. — Časopisje, ki ni izrečno proletariatu namenjeno, načeloma razrednega značaja družbe ne priznava, nasprotno ga skuša negirati tudi tedaj, kadar pripoveduje o bogataših, ki so iz revščine izšli, o mogotcih, ki neumorno ali več delajo, kakor vsak njihov nastavljenec. Literatura z redkimi izjemami vsevprek krepi iluzijo demokracije, ki je v razredni družbi ni nikoli bilo in je nikoli ne bo. Nebrojna društva in klubi združujejo člane, pripadnike obeh socialnih razredov. Buržuazija je tu zastopana najčešče po ljudeh, ki v pomankanju spoznanja gojijo njeno ideologijo, sigurno pa v ta razred ne spadajo. Toda po njihovem mnenju med njimi in navzgor ne obstoje razločkov, pač pa obstoje razloček še navzdol. Proletarska zavest si v takem ozračju še dolgo ne bode priborila domovinske pravice. Tlaka še za te ljudi ni odpravljena.

Če v predhodnem načeti predmet izzove nadaljne razprave, bo uspeh zadovoljiv.

Uporabljena dela:

Marx: Kapital.

Menger: Neue Sittenlehre in Neue Staatslehre.

Sombart: Sozialismus und soziale Bewegung.

Wittfogel: Die Wissenschaft der bürgerlichen Gesellschaft.

Uredn. A. Št. in D. G. se u tem člankom ne strinjata.

Vladimir Premru in Franjo Onič.

O današnjih slovenskih avtoritetah.

I.

Ni še menda pol leta od tega, ko je dnevnik „Jutro“ objavil pismo našega slikarja, Hinka Smrekarja. To pismo je bilo, rekel bi, poslednji obupni krik umetnika in človeka, ki je stal svoje dni ob strani Ivana Cankarja kot njegov veren sobojevnik. In kako je sprejela slovenska javnost ta krik iz dna?

Našel se je slovenski filozof, ki obožuje samega Tolstoja in Solovjeva, po-božno je sklenil roke ter dejal: „Radoveden sem, kaj je napotilo tega človeka, da je objavil tako pismo!“ Globoko se je zamislil in v tem premišljevanju je izgubil Smrekar, ostal pa je še problem. Tako je ta filozof mirno pozabil na življenje, kakor je tudi življenje pozabilo nanj v njegovi papirnati palači.

Javni del slovenske javnosti pa je drugi dan hinavsko potolažil Smrekarja takole: „Dragi naš Smrekar! Nismo pozabili nate, temveč gojimo do tebe iskrena čuvstva spoštovanja.“ Mi pa sedaj odkrito in ravnodušno lahko rečemo, da je bil ta javni del javnosti povsem navadna kanalja, ki na umetnika in človeka Smrekarja ni nikoli mislila in ne bo.

Pred štirinajstimi dnevi se je otvorila umetniška razstava. Razstavili so povečini starejši naši umetniki. Slovenska javnost jih je imela priliko že dostikrat spoznavati, toda v svoji nedostopni malomarnosti je preživljala svoje dni lahko tudi brez njih. Zato je sodbo in hvaležnost za njihovo delo prepustila kratkomalo svojim dnevnim avtoritetam in narod jih danes hvala Bogu ne pozna. Govoriti o tem podrobneje je povsem odveč. Cankar, ki jih je ovekovečil, je umrl in veleslavna zadeva polpreteklega časa je zatorej popolnoma v redu.

Toda ni pa vseeno, če ima prvi in najboljši izmed njih sedanjemu času povedati one strašne besede, ki jih beremo v katalogu te razstave. V katalogu beremo namreč tele Jakopičeve besede:

„Sramotne kulturne razmere v naši domovini grozé razdejeti vse, kar ustvarja slovenski duh dobrega. Rušijo se razmajani ostanki stavbe bodočnosti, ki so jo gradili slovenski umetniki skozi desetletja za čast in slavo svojega naroda. Pred stokajočimi, pod jarmom skrbi in bede beži žareči genij.“

„V pisani gloriji vseh sedmero grehov pa pleše s kulturo našopirjena gospoda z nesrečnim narodom svoj hupa-hupa“.

Človek, ki ima količkaj srca in odkritosrčnosti v sebi, se mora zgroziti ob teh besedah, ki so zadnja in temeljita obsodba tega rodu. Toda komu danes to mar? Strahopetnejša živi danes topa sužnost, kakor je živela kedaj poprej, ker že se ji družijo visoka učenost kot verna družica, da ji skrije še zadnje njeno nagoto.

II.

Če izreče človek pri nas le eno samo odkritosrčno in resnično besedo, tedaj zaštrli v njega nepregleden gozd sulic, ki se jim pravi stališče. Človek ves začuden obstoji pred tem gozdom sulic in če ni prestrašopeten, da se osramočen umakne, tedaj spozna, da se za tem čudovitim gozdom skriva vrsta slovenskih avtoritet.

In kaj je stališče v najnedolžnejšem pomenu besede? Puran se je razjezil nad rdečim dežnikom. Ker pa je dežnik popolnoma nedolžen, ima puran svoje stališče. — In ker je človek, ki pove resnico, tudi nedolžen nad njo, se slovenska avtoriteta razburi nad njim, kakor puran nad rdečim dežnikom, in ima napram njemu svoje stališče. Če se nesrečnež ne uda in brž ne prekliče resnice, ga avtoritete izključijo iz človeške družbe.

Kaj je torej stališče? Stališče je oni skrivnostni hram v Meki, okoli katerega se zbirajo najraznovrstnejši ljudje: politiki, kritiki in recenzentje, a največkrat hinavci in dolgorilci, na splošno brez stanovske in častite specializacije. V resnici pa stališče ne pomeni ničesar drugega kakor: domišljavost, zlobo, hinavščino, strahopetnost in nevednost, ki pa so glasne za trojno modrost treh modrih iz Jutrove dežele. Njenih drugih imen je silna kopa. Najraje pa se skriva na prav občudovanja vreden način v šotorih čednosti in sobah modrosti.

Tako torej smo spoznali izvor komedije, ki jo igrajo slovenske avtoritete. Kadar pa postane stališče pisan kulturni plašč, postane tudi bariera, za katero se poskrijejo vsega pandurstva prvaki.

V imenu ljubezni reci, da ljubiš slovensko kulturo in z odkritosrčnim zanosom povej, kako da je rastle kljub posmehovanju in gladu in mrazu. Ampak vzdihni tudi, da ji ne moreš pomagati, ker ne veš, kako bi pravzaprav z njo, in da ji je takorekoč potreben atribut, ki je grenak po okusu. — To so delali prvaki pandurjev in za njimi vsa ponižna čreda že od nekdanj. Sedaj pa dela nekoliko drugače. Hosana sinu Davidovemu! Blagoslovljen, ki pride v imenu Gospodovem! Hosana kliče pandurstvo Prešernu, Levstiku, Gregorčiču, a najbolj še Cankarju. Trka se celo na prsa, obuja kes, do kraja pomaga razbrskavati blato, ki je ležalo okoli Prešerna ali Levstika. Za preteklost si daje odvezo in kazen za bodočnost tudi, in zato piše, da sedanji čas ne rodi ničesar velikega ter veka po velikem umetniku, samo da ga nihče ne vpraša po sedanjem stanju njegove čistosti. To dela naše kulturno pandurstvo sedaj.

Sedlo je torej stališče na svoj škrlatni sedež in je obsodilo na vešala vse, kar ne nosi njegove obleke. Obleklo pa se je stališče na svojem veličastnem sedežu v komedijantski plašč, ter je ukazalo človeškemu srcu in pameti, naj veruje,

da nosi svečeniški plašč pred oltarji Najvišjega. Ukazalo je sprešernim glasom in zatrobilo v slavnostne rogove, nadelo si perjanico velikega bojevnika in zamečevalo nad vesolnim narodom kakor niso mečevali Bleiveisovi pandurji. Ime njegovo pa je: domovina, država, blagor naroda in človeško dostojanstvo. Tako so pač sodili samo še farizeji, ki so sedli na Mojzesov stol nad zapuščenim Jezusom.

Povedal sem prej, kako je pandurstvo razkričalo svojo ljubezen do slovenske umetnosti. Njega najglasnejši repek pa je bil slovenski „svobodomislec“. Ko je pognal iz gotiških templjev stare bogove, je postavil na oltarje veliko hrepenenje po genljivem zgledovanju nad samim seboj. Tako smo dobili najromantičnejši del naše zgodovine slovenskega rodoljubarstva. Vsa naša kultura pa stoji v znamenju velike vere v človeka, ki je ustvarjen po božji podobi. Zatorej je povsem umljivo, da je slovensko „svobodomiselstvo“ bilo in bo ostalo odkritosrčni in neodkritosrčni sovražnik slovenske kulture in njen krvavi grobokop. Kaj pomeni to spoznanje danes, vedo vsi tisti, ki so videli, kako je slovensko svobodomiselstvo z razvitimi prapori izdalo brezsrčno svoj narod, našopirjeno z ideali onih, ki jih je slovenska kultura razgalila kot svojo večno sramoto in kot rušitelje njene svetle stavbe. Niti enega izmed njih, ki so se potikali skozi vsa leta svojega življenja po nepoznanih zemljah človeške duše, polni ljubezni in hrepenenja, ni spoznalo. A ko so preminuli, jim je postavilo nagrobne plošče, spomenike in morda celo slavoloke. In danes vidimo, da je njegova domovina sestavljena iz nagrobnih spomenikov, plošč in slavolokov, da je torej vesela stavba na pokopališču slovenske kulture.

Svoje dni, pod avstrijskim valptom, je slovensko svobodomiselstvo živelo bolj skrito hinavsko življenje in se redilo od rodoljublja. Narod je poznalo v napitnicah, v vseslovanski vzajemnosti in v neutešeni želji po hofratstvu.

Časi so odšli in iz rodoljubov so se narodili državotvorci ali slovenskega pandurstva prvaki. Slovo od rodoljubarske dobe so jemali narodni mučeniki; njihove žalostne sence blodijo še danes po Ljubljani. Ker ni več zatajevanja in trpljenja zaradi zatajevanja, so v napoto sami sebi in celo pandurskemu prvaštvu, ki jim je dalo razna ponižna zatočišča, da tam krvavijo naprej. Tako se je torej končala komedija rodoljublja, da se je pričela tragedija pandurstva.

Svobodomiselnim pandurjem tega časa ni več potrebno samozatajevanje in vsi njihovi nekdanji skriti nagoni, lahko stopajo brez sramežljivosti na dan: spremenili so se sedaj v odkritosrčno žejo po človeški krvi. Tako se je uresničila Jakopičeva beseda tudi nad njimi in predvsem nad njimi: „V pišani gloriiji vseh sedmero grehov pa pleše s kulturo našopirjena gospoda z nesrečnim narodom svoj hupa-hupa“.

Ali ravno tukaj se pojavlja usodepolno vprašanje: Kje pa so ostali slovenski umetniki? Je mar še danes Jakopič edini? Kje je mladina? Vprašanje je zaman; grobna tišina je edini odgovor. Razven dveh, treh, mladih ljudi, ki so jih pognali s forumov, raz katere bi se morale slišati odkritosrčne besede, ni imel nihče toliko čuta sramote, če že drugzega ne, da bi se oglasil kakor se spodobi za mladega človeka, ki mu mora biti že sama misel na boj prešerna

pesem. Nestvor in potvora pa je forum slovenskih kulturnih avtoritet. Strah jih je trpljenja v tej dolini grozote in nezaslišanega gorja, zato molče tam, kjer bi morali govoriti najglasneje. Z vsemi možnimi stališči odeti, so se umaknili v zatišje, kjer v skrbi za svoj kos kruha trepetajoč molčijo.

III.

Starejša umetniška generacija je delala. Knjige so romale v zadnji kot domovine. Čitali so jih po vaseh in so spoznavali, da so pisatelji njihovi ljudje. Tako je vsaj za kratek čas vscvetela solnčna roža v zemlji, ki jo je rodila in redila s svojim trpljenjem, in trpljenje je zaslutilo nebeški sad svojega življenja.

Knjige pa so romale tudi k našim kulturnim zavodom. Tam pa so jih sprejele kulturne avtoritete in tako se je začela iznova sramota in žalostno poglavje, ki ga Slovenci doživljajo vedno iznova v novi obliki. Namesto, da bi tisto svetlo slutnjo, ki je spreletela narod, verno sprejeli kot življenski kašipot, so jo pokopale in izbrisale do kraja.

Po svetovni vojni smo doživeli, da so „mokro-cvetoče rožce poezije“ romale v znanstvene kabinete, kjer jih je mukoma plazeče se oko problemov pogledalo skozi svoja očala in jih shranilo v predal. Od zunaj je butalo nevzdržno hiteče življenje ob zidovje tistih katakomb, v predalih so ga slišale cvetke, zadnjič so zavzdihnille in umrle: postale so gluhi cvetovi v steklenih rakvah. Ljudje, ki so jih zaprli, niso slišali tistega vzdih, temveč so prijazno povabili slovensko mladino, da jih pride v kristalnih rakvah zaprte povohat. In res se je zgodilo, da so v velikem številu mladih ljudi napolnili do roba duše z vonjem svojih katakomb.

Pretresljiv je pogled na te mlade ljudi, ki jim globoko v duši še živi mlado neoskrunjeno hrepenenje, potlačeno, zaprto s ključem znanstvenosti. Človeku se zdi, da sliši včasih krik na natezalnici mučenega življenja in spoznanja mladostnih sil. Z osteklenelimi očmi strmijo najboljši izmed njih v šumeče življenje, neizmerno v svojem stremljenju, razprostrtih rok hočejo z njim in ne morejo s svojimi zaklenjenimi dušami.

Ali se je potem mogoče čuditi, da se zaradi tega ljudje, ki so tako izgubili pravo življenje, prečestokrat maščujejo nad njimi in pomagajo ubijati poslanstvo naše kulturne stavbe? Osvojijo si to ali ono stališče in se postavijo v vrsto kulturnih avtoritet. Stališče jim zatre oči, da ne vidijo bližnje pogube in svojega klavernega življenja. Če bi ljudje, ki povzročajo tako razdejanje, le enkrat z neusmiljeno odkritosrčnostjo pogledali na svoje delo, bi prvi pobegnili iz katakomb.

Bližnja ali daljna posledica delovanja teh ljudi je, da se s plaščem njihove znanstvenosti in ozkosrčnosti ogrinjajo tudi ljudje, ki so v kakoršnikoli zvezi z drugimi organi kulture. Tak je predvsem tip našega kulturnega urednika. Ti ljudje bi morali stati v areni življenja, bodisi kot bojevniki, bodisi kot ilustratorji in zaznamovalci boja, po resnici, brez zavijanja. Toda z oslepelim duševnim očesom slišijo življenje kvečjemu kot cingljanje za goro in kako naj bi potem ločili, kaj jim razodeva doba? Tem manj, da bi znali razbrati ali je v kakem človeku resnični umetniški ogenj ali ne. V eno vrsto z njimi spadajo tudi da-

našnji kritiki in ocenjevalci. Vsi, kritiki, ocenjevalci in uredniki, se odlikujejo po umerjeni plemenitosti. In njihova umerjena plemenitost stoji tako visoko nad kulturnim snovanjem umetnika, da so nedostopni v njej za celi svet. Vsakdo izmed njih vam poreče, da je hotel biti v svoji oceni ali kritiki objektivni ali z drugimi besedami, da ni hotel nikogar žaliti, ne na levo, ne na desno. Ti ljudje so znašli revidiranje namesto hrepenenja po luči in neusmiljene izpovedi vsega človekovega nehanja ter govore o izločevanju stranskega in poglabljanju v prvine. Daleč v stran od življenja živi njihovo liliputansko kraljestvo svojo smrdečo samozadovoljnost, ki se ji pravi „objektivna ljubezen do kulture“.

In ti ljudje so se kakor večše okoli luči nabrali okoli gledališča. Gledališče bi moralo biti prva kulturna stavba našega naroda. Biti bi moralo svetilnik, ki sveti v sleherno temo našega življenja in ki odgrinja z deli naših umetnikov vse čednosti in nečednosti ljubljanskega predmestja od Adrije do prekmurskih mej. Kulturne avtoritete pa so s svojimi temnimi plašči zastrle svetilnik in naredile iz njega prazen lonec v razbojniški jami.

Ni še dolgo, ko je urednik ugledne slovenske revije svaril pred slepim sprejemanjem duševne dedščine ter ugotovil, da slabo povdaranje socialne strani v umetnosti tudi gledališča ne poglobi. V takem stilu je pisan cel članek, ki govori o bistvu gledališča. Kaj je slepo sprejemanje duševne dedščine, ve samo on, in kaj slabo povdaranje socialne strani v umetnosti, tudi. Zakaj govori tako, sem razložil že preje, ko sem govoril o tipu današnjega urednika.

Ako čitamo z odprto pametjo in z odprtim srcem tisti članek in današnje članke in kritike sploh, nam pred očmi kvečjemu miglja nestalna lučka. Mukoma človek odpira oči, da bi videl kaj je za lučko, ampak migljanje ostane, kar je in človek strmi kakor pred razpetim platnom, ki se preko njega sprehajajo nerazločne sence. Iz golega estetičnega stališča so humoristi vsi tisti, ki jih pišejo. Pretepajo se s sencami ter jih lovijo. Če se tiste sence pačijo pred njimi in motajo krog njih, da so postali čisto zmedeni, je to njihova lastna zadeva. Njihova zadeva pa ni, če je zaradi njih slovensko gledališče ogromen kup klavernih senc in pravo zatočišče kulturne neizobraženosti.

V tistem članku o bistvu gledališča beremo tudi tole:

„Vsako tako dobo, kot je naša, veliko v poizkusih in majhno v dejanskih uspehih, spremlja tudi trop zanešenjakov, ki segajo preko sedanosti in verjetne bližnje bodočnosti v oblake; ti so zgrešili realne temelje, postali enostranski verniki čustev in smešni mučeniki nemogoče prihodnosti. Ti vidijo tudi v gledališču več kot more biti; iščejo v njem zadnje harmonije in ga zamenjujejo z religijo“.

Brez ozira na jedro neumne strahopetnosti spoznamo, da piscu, ki je urednik „Doma in Sveta“, izgine popolnoma še razločevanje med ogledalom greha, kar je umetnikov umotvor na odru, v gledališču, in med človekom, ki se gleda v tem ogledalu, tedaj med publiko. Koj, ko bi že to storil, bi zadel ob svojo kulturno neizobraženost in ob gnojno buško celokupne kulturne sramote. In še nekaj: ne govoril bi s tako pogumno previdnostjo o bistvu gledališča tako na splošno. On sicer hudo mežika in preti zadnji harmoniji zanešenjakov, toda ne

gre špecierno za nas, ampak najbrž za vesoljno Evropo, ki je vrag vedi kje, in morda še za Ameriko. V ostalem pa pove taka izjava, da sme biti vsako kulturno stremljenje kulturno le do gotove meje. Če prestopi mejo, dobi nagobčnik: kulturni kontumac je slovesno napovedan. Pisec takega članka je tip in tip pripoveduje sedaj po celem slovenskem svetu: Zakaj je potreben kulturni kontumac, do katere meje navzdol je koristen, in kako korist ima od njega gledališče?

Nešetokrat smo že brali in slišali Shakespearejeve besede: „Smoter igre je bil že od nekdaj, je in ostane, da kaže takorekoč naravi ogledalo, čednosti njene prave znake, grehu resnično podobo, stoletju in času njenega bitja obliko.“

Da bi imeli naši gledališki kritiki in recenzentje vsaj za en svetopisemski talent umetniškega ognja v sebi, bi izostala vsa njihova dolgovezna, ostudna navlaka in bi tudi dobili pogum, da bi napisali: Igrajmo vsak mesec „Hlapce“, da ne pozabimo, kaj smo, namreč lažnjivci, strahopetci in sužnji. Tako bi se brez težave odprl smisel slovenskega gledališča v ogledalu življenske kritike. Gledališče bi postalo važen člen v verigi našega duševnega življenja in bi nehalo biti samo razkošna izložba toalet narodnih dam in kulturne laži.

Govorilo se je zadnje čase že mnogokrat, da je potrebna reforma v gledališču samem. Toda začetek in konec reforme je bilo šušljanje v ljubljanskem predmestju. Intendanca je na visokem bregu poslušala šušljanje, ni pa pogledala, kake čistosti je izvir, odkod prihaja in kaj hoče. Nataknila si je trd ovratnik in zaklicala z velikim glasom: To je: denarja je treba! Kulturne avtoritete so vzdihnile, pogledale so v nebo in so spregovorile z ravno tako velikim glasom: Ampak to je: denarja je treba! — In šušljanje je utihnilo v gledališču, ki je prazna posoda v razbojniški jami.

Ni pa potihnilo šušljanje v ljubljanskem predmestju, zakaj tam je bilo en sam nepretrgan vzdih nesrečnega, mučnega in izsesanega naroda v njegovi strašni ječi. Ta narod, ki je v petih letih iztisnil toliko krvi iz sebe, da je v enem samem curku poškopila in napolnila vse predale domovine in da je njegova kri drla v potokih čez ruske planjave in italianske ravnine, je v svoji strašni ječi prevaran in izdan posegel po žganju, silneje in strašneje kot kedaj poprej. Tega naroda razbojniška jama ni slišala, ne sliši in ne bo slišala. Ampak ker ga potrebuje, je odela svojo oskrunjeno goloto v kulturno pandurstvo posebne vrste. Poiskala je izmed sebe tip onega pandurja, ki vlada v našem časopisju. Ta pandur v imenu kulture izliva smrdljivi svoj odtok v časopisje, v ta strupeni kotel čistega plamena v človeku. Potom časopisja je zastrepila po žganju smrdišči narod do kraja in dosegla je, da umetnika in njegovo delo nihče za resno ne smatra in da gre mimo njega brezbrizno, če ne s posmehom. Tako je razbojniška jama ubivala in ubiva svetlo slutnjo med narodom samim. In danes se v gledališču resnično igra le radi narodnih dam in kulturnih avtoritet, zakaj narod po beznicah ne ve za gledališče in ga ne pozna. Javno mnenje o gledališču ustvarja časopisni kulturni pandur in z njim se konča gledališka debata. Mi pa po tem spoznanju mirno rečemo sledeče:

Reforme gledališča ni in ne bo, zakaj reformirati bi se morale kulturne avtoritete in vsa pandurska procesija. Potem šele bi bilo mogoče govoriti o kul-

turni izobrazbi med narodom. In še nekaj: potem šele bi bilo gledališče kulturna institucija, ogledalo človeka in naroda mimo države, nad državo in proti državi, ki je v svojem današnjem ustroju poguba človeštva v najglobljem pomenu besede.

Da se je izvršila taka reforma, bi tudi narod sprejel gledališče kot svoje ogledalo.

IV.

Ko smo pred leti pričeli stopati na dan, so bili med nami ljudje, ki so tako revoltirali, da so kulturno snovanje opredelili v predpotopno in popotopno, ki naj bi se pričelo z njimi samimi baš v znamenju te revolucije. Taka revolucija je bila pač samo izraz notranje slabosti na eni strani, na drugi strani pa zamenjavanja izraznih sredstev za revolucijo samo. Tudi slabotni slovenski kritik, ki ni doživel strašnega pokolja in let strahote z novim občutjem ravno v imenu svetle kulturne stavbe slovenske duše, je bil med slepi druge vrste.

Vsi ti ne vedo, da se je vršila berba slovenske kulture vedno v enem samem znamenju: da je to borba z življenjem. V njej je preizkušnja naroda in človeka v slednjih globinah. To je sodba za vse življenje v davnino nazaj, izrečena z velikim hrepenenjem po novem, po pravem življenju. Vse to se je izoblikovalo v žarišču našega zavestnega duha, v naših umetnikih. In kakorkoli so vodila pota posameznikov preko trpkega elegika Prešerna, v trdi besedi in klenem izrazu samosvojega značaja Frana Levstika, iz esteta Stritarja v melodiko pravega doživetega svetobolja Gregorčičevega, pa vse do s samo besedo trpljenja živečega in iz njega bridkostnih globin ustvarjajočega Cankarja, so bila le jagode na rožnem vencu slovenskega duha, ki ga veže ena in ista podoba križa. In če je ta ali oni čas strmel kamorkoli v ta prostrani svet, vedno je prinesel enemu in istemu življenju novo posodo, v katero je uteleševal svoje hrepenenje in spoznanje kot razrast v tisočletno narodovo modrost in trpljenje. Bila je v resnici več ali manj zavestna misel enega hotenja, enega hrepenenja.

Kako so vodila pota posameznikov k istemu cilju, pričajo njihova dela. V trpljenju te dolge poti vprašuje Cankar svoj narod: „Doklej še boš romal, kam boš priromal suženj? Ali je tvoj cilj gora poveličanja ali gora poslednjega trpljenja?“

Na ta vprašanja mora mladi rod odgovarjati kot na vseh vprašanj poslednje in največje. Noben pravi umetnik se mu ne more odtegniti niti za en trenutek. Kakor daleč razsvetljujejoči požar velike sile je pot skozi nje, do poslednjih tečajev duše razsvetljujejoča. Ali v tem požaru zgorimo, ali pa se očistimo — druge razrešitve ni. In očiščeni na tej poti bomo z narodom poromali na goro poslednjega trpljenja, da se tam razgledamo po novi zarji poveličanja.

Molitev za politične „zločince“.

(Nemško napisal Theobald Tiger.)

Bog oče!

Če hotel imeti bi čas, recimo med zadnjim bančnim polomom

in bitko v Maroku, da se pozanimaš enkrat vsaj za usodo ubogih:

bi slišal li tedaj, sedem tisoč delavcev ječati po nemških zaporih?

Kyrie eleison —!

Med njimi so mladi ljudje, ki so slučajno pač poleg bili, sedaj so dobili sodniki jih v svoje pesti —

in gumijevka ter kopito žandarsko, ki nad vsemi ljudmi že večno grozi, nad njimi se znaša sedaj . . .

Kyrie eleison —!

Toda vmes so tudi stari borci, ti imeli so prepričanje, pogum in srcé —

to pa naši sodniki ne ljubijo, zato sedaj v ječah naj trpé . . .

Kyrie eleison —!

So nekateri, ki republiko braniti so samo hoteli — toda ta, tega hotela ni.

Gospod Ebert, prijatelj se svojih mnogo bolj boji kot pa sovražnikov — zato s temi raje on drži!

Kyrie eleison —!

*Bog oče! Že leta zaprti sede v preozkih prostorih,
bolni so, blede in brez žen;
gospod ječar jih trpinči, nad njimi kriči,
v kleti jih zapira in včasih tudi z nogami teptá . . .*

Kyrie eleison —!

*Kdor našel je pajka, mu ta je edini prijatelj;
nekateri so razprti med seboj, mnogih polastil se je obup;
vsi pa so od hrepenenja bolni —*

*Ti dobri Bog — ne zabi, da justica dela dan, ki lahko
tisoč let izpolni!*

Kyrie . . .

*Bodi tako prijazen, pa poglej v novi testament!
Pri nas ga duhovni bero — toda le ob nedeljah —
med tednom pa vlada „zakon“, in z njim gospod prezident.*

. . . eleison —!

*Ljubi Bog, ali mogoče veš zakaj so zaprli teh sedem tisoč
in jim dali mesto kruha — kamen?*

Jaz vem. Pa ne povem. Ker misliš lahko si sam.

Amen.

PREGLED.

Politika.

Jugoslavija.

Državnozborske volitve. Volitve so preizkušnja našega vpliva na delovne mase tudi tedaj, ko se vrše s terorjem. Mi jim ne pripisujemo tistega pomena in tiste važnosti kakor buržuazne in maloburžuazne stranke. Mi ne pričakujemo od njih ne rešitve, ne izpremembe režima, ne vpliva na državno mašinerijo z naše strani. One pa so, ali bi vsaj morale biti za nas mobilizacija duhov, mobilizacija naše bojovne armade. V njih bi se moralo pokazati, v koliko so prodrlle naše ideje v mase, v koliko je naša stranka gibalo delavskih in kmečkih mas in kako stojimo v sorazmerju nasproti drugim strankam.

Volitve 8. februarja t. l. nam kažejo žalostno sliko v tem pogledu. Mi bomo morali o njih temeljito razpravljati in analizirati vzroke tem nepovoljnim rezultatom. Zato bomo priredili prihodnjo številko „Zapiskov“ kot volitveno številko. Za danes pa hočemo podati tu samo njihovo glavno karakteristiko in glavne rezultate, v kolikor nam so poznani, ker, na žalost, naša lepa vlada nam do danes, t. j. skoraj štirinajst dni po volitvah, še ni objavila definitivnih volilnih rezultatov.

Volitev 8. februarja so se izvršile v znamenju poglobljenega nacionalnega boja v Jugoslaviji. Že pri prejšnjih volitvah smo imeli glavno diferenciacijo volilcev po narodnosti, vendar pa smo imeli tako pri Srbih, kakor pri Hrvatih in Slovencih še majhne strančice, ki so pendulirale med glavnimi predstavljicami nacionalnih stremeljenj. Te male strančice „srednje linije“ in „bratskih sporazumov“, ki so bile postavile tudi sedaj svoje mnogobrojne volilne liste, so v tem boju ali popolnoma izginile, ali pa bile reducirane na brezpomembnost. In naravnost za veliko čudo je, da je Davidovič nekoliko pomnožil šte-

vilo svojih mandatov. V glavnem je torej Nacionalni blok predstavitelj vsega srbstva, Radičeva HRSS, ki ni doživela kljub vsemu preganjanju po zakonu o zaščiti države skoro nikakih izgub, predstaviteljica vsega hrvatstva, in Koroščeva SLS predstaviteljica vsega slovenstva. Boj za federalizem in za centralizem se bo torej nadaljeval s pomnoženo ostrino.

Dosedanji rezultati volitev, za katere pa lahko rečemo, da so deficitivni, ker PP volilni aparat jim ne bo dovolil, da bi se izpremenili, so sledeči:

	Volitve 1925	1923
Nacionalni blok (Pašič 140, Pribičević 23) . .	163	15
Radič	67	70
Slovenska ljudska stranka	20	21
Davidovič	37	36
Muslimani v Bosni	15	18
Zemljoradniki (Srbi)	5	11
Nemci	5	8
Črnogorski federalisti . . .	3	2
Džemijet	—	14
druge frakcije	—	10

Veslrsbski nacionalni blok in nacionalitetna opozicija si stojita po mandatih nasproti v razmerju 163:152.

Z ozirom na oddane glasove je treba pripomniti, da je bila udeležba pri teh volitvah znatno večja kakor pri prejšnjih (1923), kar istotako kaže na ostritev notranjih bojov. Število letos oddanih glasov znaša 2,401.194, dočim je bilo leta 1923 oddanih 2,177.051; torej je bilo oddanih pri teh volitvah 224.143 glasov več kakor leta 1923, t. j. več ko 10% več.

Dobili so:

Nacionalni blok	1,040.492	glasov
Radič (HRSS)	532.876	„
Davidovič	284.527	„
Bosanski muslimani	132.207	„
Zemljoradniki	121.369	„
Slov. ljudska stranka	109.023	„
Nemci	45.010	„
Črnogorski federalisti	8.617	„

Po številu glasov si stojita torej Nacionalni blok in narodnostna opozicija nasproti kakor 1,040.492 : 1,233.629. Opozicija je torej dobila okroglo 200 tisoč glasov več kakor Nacionalni blok, ima pa 11 mandatov manj kakor Nacionalni blok. K opozicijskim glasovom pa moramo seveda šteti tudi onih 170 tisoč glasov, ki so pripadli strankam, ki niso dobile nobenega mandata.

Revolucionarni proletariat, ki je šel v Sloveniji v boj pod naslovom Delavsko-kmečki blok, je dobil v Sloveniji 5331 glasov. Iz ostalih pokrajin nam niso še definitivne številke pri rokah; izgleda pa, da ne znašajo skupno dosti čez 12.000. Dobil ni torej v vsej Jugoslaviji niti 1% vseh oddanih glasov.

V primeru s socialisti stoji Delavsko-kmečki blok v Sloveniji takole:

Okrožje	DK blok	Bernot	SSJ
Ljubljana . .	427	—	497
Kranjska . .	2792	715	895
Štajerska . .	2112	1050	4099
Skupaj	5331	1765	4491

Politično delavsko gibanje v Sloveniji je torej popolnoma na tleh in sicer ne samo kot revolucionarno gibanje, temveč sploh kot delavsko politično gibanje. Delavske stranke v Sloveniji ne obstajajo več. Delavske množice so popolnoma pasivizirane. Na obzoru pa se pojavlja resna nevarnost, ki se izraža v tem, da je dobila SLS samo v trboveljskem premogovnem revirju okroglo 1300 glasov. To so suha dejstva, ki jih za danes samo registriramo kot kronisti. G.

Italija.

Italija preživlja izredno težko politično krizo. Morda najtežjo od 1920. l. dalje.

Dne 3. januarja t. l. je imel Mussolini v parlamentu silovit govor. Udaril je s pestjo po pultu in se zaklel, da bo napravil v vsej Italiji v štirindvajsetih urad red in mir, zakaj Italijo je treba čimprej „normalizirati“. Prefekti vseh provinc so dobili telegrafično nova stroga navodila in drugi dan so se vršile po vsej Italiji, skoro pri vsakem italianskem

državljanu, nove preiskave. Nešteto subverzivnih elementov je romalo zopet v zaduhle zapore zato, ker so „subverzivni“, ker mislijo prekucijsko. Romali so v zapore zato, ker je Mussoliniju zavrela kri, ker se je njemu tako zahotelo in morda, ker je hotel italianske kapitaliste s tem pomiriti in si pridobiti na ta način njihove simpatije.

Toda to je bil samo nov Mussolinijev udarec po vodi. Mussolini ni izpolnil nad italianskega kapitala. Kapital dobro ve, kaj se pravi „normalizirati“ Italijo. To se pravi dati jesti delavcu in kmetu, česar pa kapital noče. Proletarsko gibanje v Italiji se v zadnjem času rapidno obnavlja in raste. Pri zadnjih štrajkih so morala tudi fašistična strokovna društva nastopiti bojevito in to vznemirja kapital. Mussolini je imel zanj samo toliko časa vrednost in pomen, dokler mu je pokoril delavske in kmečke mase, čim pa tega ni več zmožen, zahteva italianski kapital državne vaje zopet zase. In tu nastaja boj med kapitalom in opešanim fašizmom.

Po govoru z dne 3. januarja so se odbili od Mussolinija trije največji italianski politični mogočnjaki: Giolitti, Orlando in Salandra. Vsi trije so pripadniki italianske liberalne stranke, toda vsak svoje struje. Vsi trije so že bili ministrski predsedniki in sicer Giolitti in Salandra že povečkrat. Vsi trije so zastopniki italianske veleindustrije. Poleg tega je Giolitti kompas italianskega dvora. Vsa dosedanja opozicija je bila za Mussolinija dosedaj igrača, toda izstop teh ministrskih predsednikov, treh tako težkih kalibrov iz njegove večine, pomenja zanj nadvse opasen udarec.

Pa tudi v njegovi lastni stranki je nastopil razkol. Pred kratkem so izstopili iz fašistične stranke štirije poslanci.

Toda v največjo zagato pa je spravi Mussolinija italianski senat, t. j. druga zbornica. Senat v Italiji ni voljen, temveč imenovan. V njem sede sami velezaslužni stari možje, t. j. bivši ministri, generali, vojskovodje, veleindustrialci in podobno. Toda sami ljudje, ki jim je blagor njihovega lastnega eksploatacijskega instrumenta, kapitalistične države

in njenega najvidnejšega reprezentanta, kralja, resnično pri srcu. Za senat se v Italiji skoro ne ve. Vedno je bilo samo po sebi umljivo, da senat sprejme vsak zakonski načrt, katerega je sprejela vlada. Senat je bil torej vedno samo vladina glasovalna mašina.

Sedaj pa se je postavil senat Mussoliniju po robu. Že Gentillijevo šolsko reformo je vzel strogo pod lupo, v vprašanju reforme italianske vojske pa nastopa sam maršal Cadorna kot voditelj vseh generalov v senatu proti Mussolinijevemu načrtu. Mussolini in njegov finančni minister De Stefani sta morala zato oboleti, da se razprava odgodi in izravnajo difference. Seveda so to samo vnianji pojavi notranjih bojov italianskega kapitala proti fašizmu.

Kriza fašizma je torej tu. Mussolini skuša na ta način parirati, da je postavljal zloglasnega Farinaccija za generalnega tajnika fašistične stranke. Ali pa se bo italianski kapital resnično tudi zbal Farinaccija, to bo pokazala bližja bodočnost. Težko. G.

Nemčija.

Tudi nemška buržuazija rabi senzacionalne procese proti svojemu revolucionarnemu proletariatu. Sedaj uprizarja tak proces v Lipskem, ki naj bi dokazal, da so bili nemški revolucionarji organizirani v Nemčiji takozvano Čeko (Čerezvičajnaja komisija), ter da je stala ta Čeka pod direktnim vplivom Moskve. Sodrug R. Albert piše o tem procesu sledeče:

„Državni sodni dvor v Lipskem je bil ustanovljen na podlagi zakona o zaščiti republike pod utiskom atentata, katerega žrtev je bil Walter Rathenau. Le-ta se je odlikoval že v prvem letu po posebni popustljivosti nasproti morilcem tega republikanskega ministra. Pri procesu so tekmovali med seboj državni pravdnik, zagovorniki in pa državni sodni dvor, kdo bo bolj opravičil krivce. Ime Ludendorff se ni izgovorilo, čeprav so ga imeli vsi na jeziku. Pozneje, ko je Bavarska kralja Ruprehta izvajala svoja nasilja — vse do junaških činov

Hittlerja in Ludendorffa l. 1923 — je bil ta sodni dvor mnenja, da se mu ni treba vmeševati v te stvari. Odprl pa je seveda Rossbachu (morilcu Rathenau. Op. G.) naravnost vrata; tudi Ehrhartu je dal priložnost, da je izginil; pred črno državno brambo je imel skoro svet strah.

Toda po umiku nemškega proletariata leta 1923 se je hitro vzbudila v demokratičnih in socialnodemokratičnih posestnikih zavest dolžnosti, da bi tako zadeli revolucionarne delavce. Zakonito orožje, ki ga je skovala demokracija za varstvo republike proti reakciji, služi vedno samo reakciji proti delavstvu.

Državni sodni dvor na Lipskem vrši sedaj obravnavo proti obtožencem tako zvane nemške Čeke. Več komunistov nastopa pred njim, ker so umorili nekoga policijskega vohuna, brivca Rauscha. Odkar so na svetu tlačeni in izsesavani, ki so prisiljeni, da si ustvarjajo tajne organizacije v svrhu, da si nekoč izvojujejo nekoliko prostosti in blagostanja, se vsiljuje neizogibna potreba, izvajati proti izdajalcem in ogleduhom pravica pesti. Edino dejstvo, ki ga ugotavlja obtožnica proti obtožencem, ne predstavlja nič izrednega. Osumljenci izdajstva, ki so jih pomorile v zadnjih letih nemške monarhistične organizacije, znašajo več ducentov.

Okrog tega enostavnega dogodka z Rauschom pa prede državni sodni dvor v Lipskem dolg in silno kompliciran feljtonski roman. Splošno se govori o vsepolno atentatih, ki se niso nikoli izvršili: o umoru generala pl. Seckta, kateremu se bolje godi kakor večini nemškega proletariata, o umoru Hugo Stinnesa, ki je umrl na svoji postelji, o umoru industrialca Borsiga, čegar zdravje je vedno sijajno. Govori se o nekem pohodu zarotnikov proti Berlinu, ki je bil bojda v načrtu l. 1923, o dolarjih, ki so se izdajali v sovetškem poslanstvu, katere so delili tajinstveni boljše-viški generali, ki so vodili tajne operacije, ki pa se vsled nekakih čudežev niso izvršili.

Vsi, ki so zasledovali revolucionarne priprave v jeseni 1923, vedo, da smo

stali pred ogromnimi gibanji mas, ki jih je z veliko težavo objemala, mobilizirala in vodila stranka mase. V očigled temu dejstvu se nam morajo zdeti te tajinstvene zarote zelo sumljive.

Poslaništvo Sovetske Unije, če tudi ni ravno iz stekla, je bilo neprestano opazovano in straženo. Atentat berlinske policije na trgovsko misijo Sovetske Unije v Berlinu ni prinesel nim, ki so ga izvršili, nikakih senzacionalnih dokumentov. Nasprotno, mi smo dolgo potem spoznali čudno dišeče naklepe. Visoki policijski uradniki, ki so bili tedaj udrli v predale urada za industrialne koncesije, so sedaj pod ključem. Toda državni dvor v Lipskem se ne briga za te stvari. Tam govore o bacilih kolere, zlatu, nakazilih, o Sinovjevu itd.

Čeka? Nemško delavstvo jo bo nekega dne gotovo potrebovalo. In čim prej, tem bolje. Sedem tisoč njegovih dragih prenašajo mili režim Ebertovih jetnišnic. Dvajset tisoč jih je padlo v socialnih bojih zadnjih let. Najboljše in najplemenitejše glave nemškega proletariata so po nedolžnem pale. Medtem ko se grof Arco, morilec Kurta Eisnerja, svobodno sprehaja, leži trideset borilcev sovske vlade že šesto leto v bavorskih zaporih. In ta nemški proletariati, ki je pojeklenil v letih boja brez milosti, ki je poln slabo zaceljenih ran, se bo dal danes zmešati z „odkritji“ in njemu govorijo danes še o ruskih podporah pri atentatih, ki jih nikoli ni bilo. Preveč zahtevajo in prejasno je. Režiserji, ki so inscenirali lipski proces, mislijo, da vodijo visoko politiko. Oni se varajo. Oni bodo najbrže to bridko obžalovali — ko jih bo, prej ali slej, dobila v svoje roke kaka resnična „Čeka“, ki pa tedaj ne bo ruska.“

Socialni pregled.

Strokovne organizacije v Rusiji. Po revoluciji 1. 1905 so se pričele živahnije razvijati do tedaj deloma mrtve, deloma ilegalno životarjajoče strokovne organizacije. Radi zakonskih šikan, policijskega nadzora, zapiranja in izgonov strokovnih funkcijo-

narjev se je pa tudi ta razmah moral kmalo potopiti v nastali reakciji, katera je dosegla vrhunec tik pred početkom svetovne vojne. Zato ni čudno, da so te organizacije zopet počasi izumirale in da so imele vse strokovne organizacije v času februarске revolucije 1917 komaj četrtino članstva, katerega so imele strokovne organizacije v letu 1906.

V tem razdobju 1905 do 1917 so bile strokovne organizacije socialdemokratske-menshevistične, deloma tudi socialrevolucionarne. Formalno so bile seveda v strankarskopoličnem oziru nevtralne; niso pa nikdar zakrivale svojih političnih simpatij. Prilikom volitev v durno se je celo ventiliralo vprašanje, ali naj postavijo strokovne organizacije lastne kandidate, ali naj podpirajo socialistične stranke. Oficielno se je končno zavrglo eno kakor drugo stališče.

Z oktobersko revolucijo 1917 se strokovne organizacije brezprimerno razmnože in ojačijo; obenem postanejo tudi boljševisistične. S tem trenutkom pa se strokovne organizacije popolnoma preustroje in postanejo najmočnejši faktor v sovjetski državi. Naravno! Ta revolucija je značila, da je država — delavstvo in delavstvo — država. Gospodarske interese delavstva so zastopale strokovne organizacije sedaj le napram malemu številu privatnih podjetij; v nacionalizirani (podržavljeni) industriji so pa bile naloge strokovnih organizacij širnejše in pomembnejše. One so sodelovale pri upravi, pri produkcijsko-tehnični izgraditvi in izboljšanju stanja industrije. Strokovne organizacije so bile temelji državnega sistema; ako se samo pomisli, da volijo odposlance v sovjete posamezni obrati, to se pravi strokovno organizirano delavstvo, potem sledi jasno, da so strokovne organizacije najjači faktor državnega ustrojstva. Prvotno je bilo kolektivno članstvo za vse delavstvo obligatorično; delojemalci poedinega obrata so bili v skupnosti člani odnose strokovne organizacije. Sedaj je članstvo prostovoljno;

seveda je moralni pritisk na vsakega delavca tako silen, da je ta pravo- voljnost bolj formalnega pomena.

Strokovne organizacije so odlo- juči faktor v gospodarstvu. Sporazumno s strokovnimi organizacijami se ime- nujejo uprave državnih podjetij in se urejajo vsa vprašanja na polju indu- strializacije. Tovarniški komiteji (slično našim delavskim zaupnikom) so celice strokovnih organizacij v enem obratu; vsi delavci gotove industrialne panoge enega kraja se potem združujejo v strokovnem društvu in vse strokovne organizacije gotovega kraja se nadalje zvežejo v „sovjete profesionalnih udru- ženj“ dotičnega kraja. Nadaljne višje edinice so gubernijski sovjeti pro- fessionalnih udruženj, ki se osredotočijo v centralnih komitejih posameznih in- dustrialnih udruženj. Poedini centralni komiteji so končno združeni v „vse- ruskem centralnem sovjetu profesional- nih udruženj“.

Strokovne organizacije se najinten- zivnejše bavijo s produkcijsko-tehnično izgraditvijo državnih podjetij; v to svrhu posluje v Moskvi znanstvena institucija „centralni institut dela“, a v provinci poedini manjši „instituti dela“. Poleg tega instituta obstoje še razne komisije za normaliziranje, ko- misije za ekonomsko obratovanje, psi- hotehnične preiskuševalni zavodi itd. Značilno za globoko umstveno pojmo- vanje industrijskega dela je, da se „Taylorjev“ sistem vsestransko pro- učuje in uporablja.

V splošnem in kratkem opišemo delokrog strokovnih organizacij, ako naštejemo njih glavne naloge, ki so:

1. Zaščita interesov delojemalcev v privatni industriji.
2. Skupno z ljudskim komisariatom za delo nadzorstvo o izpolnjevanju de- lavnih zakonov.
3. Sodelovanje pri upravi in izpo- lnitvi državnih podjetij.
4. Strokovna, politična in kulturna propaganda.
5. Sodelovanje pri varstvu zdravja, socialni higijeni in zavarovanju delav- cev. Tovarniško nadzorstvo.

6. Strokovno šolstvo in vajeniška izobrazba.

7. Urejevanje državne mezdne po- litike.

Končno naj sledi še nekaj števil- k o moči strokovnih organizacij, katere posnemam iz podatkov VI. kongresa strokovnih organizacij leta 1924. Do tega časa je bilo v sovjetski uniji 23 vseruskih udruženj v 1252 gubernijskih sovjetih profesionalnih udruženj s skup- no 5,500.000 člani. Teh 23 udruženj se razdeli na sledeče kategorije:

Ime centralnega udruženja	Štev. članov	Štev. gubernijskih udr.
Kmečki in gozd. delavci	297.436	81
Papirna industrija	26.902	13
Rudarji	305.332	38
Lesna industrija	120.902	61
Industrija usnja	89.394	68
Kovinska industrija	518.627	69
Peki	78.648	79
Živilna industrija	769.056	76
Sladkorna industrija	48.164	11
Stavbinski delavci	244.975	72
Tekstilna industrija	476.104	46
Kemična industrija	156.274	52
Konfekcijska industrija	52.854	58
Transportni delavci	124.413	40
Železničarji	738.692	22
Lokalno-transp. delavci	139.126	70
Pošta in brzojav	101.303	88
Umetniki	68.387	81
Znanstveniki	331.907	82
Šolstvo	477.698	82
Sovjetski nameščenci	642.672	82
Komunalni obrati	173.992	76
Gostilničarstvo	69.632	65
Skupaj	5,550.989	1252

V celoti je bilo okoli 92% vseh delojemalcev v letu 1924 organiziranih. Ostalih 8% odpade na sezisjske de- lavce in na nameščence armade, ki ne morejo biti člani strokovnih organi- zacij.

Glede sodelovanja strokovnih or- ganizacij v centralnih institucijah dr- žave je bilo povedano že v prvi šte- vilki „Zapiskov“.

Lov na delavce — vojaške be- gunce. Te dni so prinesli vsi dne- vniki sledeči razglas:

„Ne sprejemajte v službo oseb brez vojaških dokumentov. V smislu razpisa velikega župana ljubljanske oblasti z dne 12. decembra 1924, št. 29.908, se razglašča, naj noben delodajalec ne sprejme v delo ali službo osebe, ki se ne more izkazati z vojaškim dokumentom. Da se predvsem omogoči izsledovanje vojaških beguncev, se prebivalstvo po razpisu ministra za notranje zadeve, oddeljenje za državno zaščito, z dne 26. novembra 1924, D. Z. broj 10.293, opozarja in pozivlja, da nobene osebe, ki se ne more izkazati z vojaškim dokumentom, ne sprejme v delo ali službo, temveč naj v smislu veljavnih zglaševalnih predpisov vsako tako osebo naznani na deželi županstvu, v Ljubljani pa policijski direkciji, da ugotovi njeno identiteto. Neizpolnjevanje take prijave povzroči delodajalcu neprilike in kazni. V Ljubljani pristojni dobijo potrebne vojaške dokumente, t. j. vojaško zglasnico — če je še nimajo — v mestnem vojaškem uradu.“

Kako misli delavstvo o tem razglasu, je vsakemu jasno in ni potrebno nobene opazke; boj proti militarizmu, proti vojaški obveznosti in proti prevročim zaščitnikom teh nečloveških služb ne bo s takimi razglasi prav nič opešal. Taki in slični razglasi so le pripravniki, da delavstvu kažejo tudi vse one nadloge militarizma, katerih se ono običajno ne zaveda.

Vprašali smo pa nekoliko podjetnikov, kako mislijo o tem razglasu in prejeli splošno odgovor, da se s tem načinom lova na vojaške begunce ne strinjajo. Popolnoma logično. Razglas zahteva od delodajalcev, da bi izvrševali posel biričev in denuncijantov, ne da bi imeli zato kake koristi. Nasprotno! V največ primerih bi morali ravno svoje najboljše delovne moči izročati policiji. Kaj briga podjetnika, ako je njegov delavec zadostil vojaški dolžnosti, ali ne. Kaj briga delodajalca, ako je njegov suženj sposoben za vojaško službo in ako je posecal batinaško šolo? Prav nič! Ravno tako ne, kakor ne delavca, ako je njegov službodajalec plačal davke, ako je njegov službo-

dajalec izpolnil vojaške dolžnosti. Ta razglas je podel poskus, da se vpreže še druge voljne kroge v policijsko službo, tako da bi vsa Eshaezija ne predstavljala drugo, ko na eni strani organizirano žandarmerijo in policijo, a na drugi strani prekucuško in zasuznjeno delavstvo.

Ta razglas je nadalje nesramen napad na najprimitivnejše državljanske pravice delovnega ljudstva; za legitimiranje delavca je zakonsko uveljavljena le delavska knjižica odnosno delavska legitimacija — a sedaj se hoče naredbenim potom upeljati še novo legitimacijo, poročilo o izpolnjeni vojaški službi. Ne vemo, ako je delavska zbornica — kot zaščitnica pridobljenih pravic delavskega razreda — protestirala proti tej nakani, ako ni, potem mora storiti to nemudoma. Ne samo protestirati, nego tudi storiti vse, da se ta obskurna naredba takoj razveljavi.

Ravno tako je pa tudi naloga trgovskih in obrtnih zbornic — zaščitnic pridobitvenih krogov — da z vso odločnostjo zavrnejo to žalostno dolžnost denunciranja. Izsledovanje vojaških beguncev naj vrši oni, ki je za to poklican in nastavljen. Naravnost protizakonito in ob enem smešno pa je, da se poskuša s takimi naredbami predpisovati delodajalcem, koga smejo sprejemati v službo in koga ne. Podjetnik naj sprejema dobre delavce in le to, a policija naj lovi vojaške begunce in pridne delavce.

Kulturni pregled.

Preganjanje krščanstva v Rusiji
Profesor ljubljanske univerze doktor Grivec je imel 17. februarja t. l. v hotelu Union, v Ljubljani, pred nabito polno dvorano, predavanje z zgoraj navedenim naslovom. To ni prvo predavanje te vrste, s katerim poskuša katoliška Cerkev diskreditirati revolucionarna delavska gibanja v očeh ljudskih mas in zato se njegovi vsebini in njegovi tendenciozni propagandistični barvi ne čudimo. Mi se tudi ne bi bavili z njim v naši znanstveni

reviji, da ni prof. Grivec napravil uvoda, vsled katerega to predavanje, po našem mnenju, ne deskreditira samo njega, temveč tudi ljubljansko univerzo. Dr. Grivec je naglasil, da hoče raziskavati dogodke v Rusiji po strogo akademskih načelih, t. j. vzeti za resnično samo to, kar je zgodovinsko dokazano, potem pa je navajal take-le stvari:

Pred vojno je štel Petrograd, (t. j. Leningrad) čez dva milijona prebivalcev, sedaj, v „nesrečni“ Rusiji, pa 700.000. Prej je štela Moskva tudi čez dva milijona prebivalcev, sedaj pa 800.000. Ikone, podobe matere božje, so bile v cerkvah čisto počrnele in ravno tako zlate kupole na cerkvenih strehah, sedaj pa so se začele kar same od sebe užigati in žareti v novem blesku. Ta čudež da je božje znamenje, da se bo Rusija kmalu zopet osvobodila (boljševiškega jarma, menda!) Dr. Grivec je pokazal tudi strašno sceno z revolucionarnega sodišča — čujte! — narisano s svinčnikom v sodni dvorani po temintem Angležu, ki je predstavljala obsodbo ruskih škofov. Pokazal je tudi oddelek rdeče vojske, za katerega je trdil, da je ravno v pripravi, da naskoči nedolžne žrtve. To so znanstveni dokazi akademičnega raziskavanja gospoda profesorja, doktorja Grivca. Uboga ljubljanska univerza!

Mi bomo dr. Grivcu najboljše na ta način odgovorili na njegovo predavanje, da mu tu prevedemo iz ravnokar izšle knjižice Franca Junga: *Das geistige Russland von heute*¹⁾, kratko poglavje: „Cerkvena vprašanja in religiozni boji“, ki glasi:

„Dva meseca po prevratu in zmagi boljševikov je grškopravoslavni patriarh prekrel zmagovalce. Boljševiki so se v začetka malo brigali za to. Na deželi je pač prišlo o priložnosti osamljenih ropanj v cerkvah do izgredov, ki so bili v krvi zadušeni in v prvem letu je stala duhovščina v sklenjenih vrstah na strani belih. Kljub temu pa tlačenje Cerkve ni bilo enotno. Bile so sicer odvzete mnoge cerkve

in zahtevali so jih za šole in bolnišnice in celo za klube in tvorniške so-vete. Božja služba je bila v celoti prenehala. V drugih krajih pa je zopet ostala, posebno v severni Rusiji, v velikih gozdnih ozemljih je kazala nižja duhovščina izrecno boljševikom prijazne tendence. Stanje latentne cerkvene krize je trajalo več let, dokler ni izbruhnila l. 1922. Sovetska vlada, ki je vrnila Cerkvi zopet precej svobode, je zahtevala izročitev cerkvenih zakladov kot fonde za nakup žita za gladojoče. Tedanji patriarh Tihon se je obrnil z ostrim pastirskim pismom proti temu in je prepovedal izročitev cerkvenih zakladov državi. To je dalo vnanji povod za v notranjosti že prej pripravljeni razkol. Višji duhovniki Vedenski, Krasnicki, Kalinovski, Belkov in psalmist Stadnik so se obrnili do Tihona z zahtevo po sklicanju koncila ter so proglasili Tihona dotlej za odstavljenega. Tekom spora, ki je sledil, je bil Tihon s svojimi privrženci v patriarhatu aretiran in predan sodišču. S tem je nastopil razkol in duhovščina se je konstituirala kot začasna cerkvena uprava, iz katere se je pozneje izcimila, kot reformacija grško pravoslavne Cerkve „Živa Cerkev“.

Živa Cerkev priznava socialno revolucijo. Med nadaljnimi točkami zahteva odpravo samostanske oblasti, reformacijo ženitnega prava škofov, priznanje dekanij kot samostojnih eparhij, v katerih lahko postane vsak dekan škof in popravke v katekizmu in šolski dogmatiki. Na poznejših cerkvenih kongresih so se tudi obravnavala vprašanja pastirovanja v sedanjih izpremenjenih socialnih razmerah, vprašanje cerkvenega blagostanja, direktiv za propovedi, misijone in šole.

Cerkveni razkol in njemu sledeča preganjanja in religiozni boji so se izven Rusije često napačno presojali. V začetku se je zadržavala sovska vlada nasproti njim precej pasivno, če prav so ji bili dobrodošli. Ne smemo pozabiti, da je bila misel na reformacijo grškopravoslavne Cerkve tudi že pred revolucijo živa. Nižja duhov-

¹ Založba: Ullstein. Berlin.

ščina se je borila tudi že prej za razširjenje svojih pravic in še posebej proti celibatu škofov. Popolna ločitev Cerkev od države nižji duhovščini ni bila neprijetna in položaj popov in dijakonov ni bil pod carjem vedno srečen, čeprav je bilo popstvo za ruskega kmeta od velike važnosti. Vsekakor pa je ruski kmet, česar danes nikdo več ne taji, areligiozen (neversko razpoložen). On gleda v popstvo in Cerkvi simbol, ki lahko pomeni srečo in nesrečo. V zvezi s tem simbolom je bil upliv popa in Cerkev mogočen. V vprašanih vsakdanjega življenja, kjer je pretežala materialistična usmerjenost, ni pomenjala Cerkev nič. Upliv Cerkev na deželi je odvisel izključno od osebe popa.

Razkol Cerkev je torej prihajal vladi ravno o pravem času, ker se je pojavljal v širokih masah po težkih letih državljanske vojske vpliv reakcij za povratek k cerkveni veri. Ta reakcija je bila torej takorekoč takoj v začetku tudi razcepljena. Živa Cerkev se je razmeroma lahko uveljavila proti pravoslavni. Vas jo je v največjih primerih rada sprejemala. Ne da se pa tajiti, da so ji često sovjetske oblasti in še posebno politična policija pri delu pomagale. Deloma so bili popi Žive Cerkev s strani sovjetskih organov naravnost vstoličeni. Vendar pa bi bilo napačno, razlagati si to kot nekatere vladine ukrepe. Nasprotno, se je pokazala pri nižjem uradništvu, ki ga je komunistični val samo površno oblizal, potreba sprave s Cerkvijo. Živa Cerkev je bila socialni revoluciji prijazna. Ona jo je priznala in je odkazala Cerkvi v imenu revolucije nove naloge, katerih sovjetska vlada ni samo trpela, temveč tudi podpirala. Ne prosvečeno ljudstvo je mislilo, da sklene najlažje na ta način z bogom mir, če podpira Živo Cerkev. Radi tega so se zbirali vsi reakcionarni elementi v stari Cerkvi in boj Žive Cerkev proti pravoslavni ni bil končno nič drugega, kakor obnovev državljanske vojne v drugi obliki, tako nekako, kakor se je imel pozneje raz-

viti boj menjševičskih zadrug na gospodarskem polju proti proletarskim trustom.

Istočasno je prepustila vlada ateistom in boju proti cerkveni veri sploh, ki se je v glavnem koncentriral v komunističnem gibanju, in ki ga je vodila posebno mladina, prosto roko. Za pristaša historičnega materializma pa ni intelektualni ateizem nič drugega, kakor zadnje boleznij pojavov propada buržuaznega razreda. Ta ateizem, kateremu je bila posvečena posebna revija „Brezbožnik“, in čegar glavna tendenca je bila, razburjati v božji veri zaostalo ljudstvo, pa je imel malo uspeha. In kot najboljši dokaz za tankočutnost sovjetskega aparata lahko smatramo to, da je temu ateističnemu gibanju kmalu pristrigel peruti. Leninovo geslo: „Med maso“ je zahtevalo drugih sredstev. Vera v boga naj se od znotraj na zunaj razdere in to upanje ni neverjetno, ako se posreči, da se vzbudi in utrdi zavest širokih mas od notranje zadovoljnosti in materialistične odreditve od onstranskih špekulacij k tuzemski sreči. In v tem pravcu je usmerjeno delo sovjetske vlade v cerkvenih vprašanih.

Smatrati Živo Cerkev za instrument sovjetske vlade, bi bilo popolnoma narobe. Danes je vlada Cerkvi še dosti bolj nasprotna, kakor je bilo pričakovati ob času njene ustanovitve. Živa Cerkev zasleduje monopol na vlado. Ona bi rada sklenila z njo nekaj konkordat in ona vedno naglašča, da ji je taka podpora avtoritete potrebna v boju proti stari Cerkvi, toda sovjetska vlada ne ravna z Živo Cerkvijo nič drugače kakor s staro, kateri dovoljuje ravno tako popolno svobodo delovanja. Tudi ni izključeno, da se razkol v Cerkvi v doglednem času poravna in sklene kompromis na gotovi reformistični bazi. Vsekakor izgleda, da meri na to neka izjava Tihona, ki je zopet prost in ki išče dotikljavaev z Živo Cerkvijo. Na drugi strani pa je sovjetska vlada dovolj jasno pokazala, da ni za konkordat.

Pripomnimo naj le še, da razvija katolicizem sedaj prav živahno delo-

vanje. Že dolgo se govori v časopisju o nekem sporazumu vlade z Vatikanom. Pa še prej so bile jezuitske misije pripuščene v južno Rusijo. Tudi zastopniki drugih redov delujejo v Rusiji. In tudi mohamedanskim in budističnim verskim vajam ne dela vlada nikakih težav.

*

Tako torej izgleda to „neronsko“ preganjanje krščanstva v Rusiji brez čudežev na zlatih ikonah in cerkvenih kupolah, gospod prof. Griyec. Neron je preganjal prve kristjane, ker so bili revolucionarji, ruski proletariat pa preganja bogate patriarhe in prazni samostane, ker so reakcionarni in ker hoče kristjanom z njihovimi bogastvi kupiti kruha. Molite, da zažari, tudi nad ljubljansko univerzo zlata kupola resnične znanosti in da izgine izpodnje tema zanikerne reakcije! A.

Konstruktivizem. Črnigoj. Novi oder. (Konec.) Ljudstvo, masa, je pač videla ta drzni skok, toda ona ni šla, da bi storila enako. To skeptično razpoloženje onih, za katere prava umetnost edino živi, je obvarovalo ostalo umetniško decjo tega časa pred usodo svojih bratov. Šli so, pobrali vse, kar je bilo vrednega in trajnega na vseh teh „... izmih“, zavihali rokave in ustanovili organizacijo proletkulta. Srdovi — glej zgoraj.

Za časa jesenskega velesejma se je pojavila v Ljubljani nova umetniška struja (nova naravno le z ozirom na Ljubljano). Ljubljane ta „konstruktivistična“ razstava sicer ni razburila (Ljubljane take bagatele sploh ne razburjajo, ker mora hraniti svoje ogorčenje za velike primere kot so: sodnijske afere s pederasti ali pa ljubice gospoda A.), pač pa je prinesla nekaj novega življenja med idealno mladino. Črnigoj je torej vabil na svojo konstruktivistično razstavo na obrtni šoli z originalnimi plakati. Je to mlad človek, ki je bil deležen italijanske vzgoje, šel za dve leti v Nemčijo (München, stavbna šola v Weimaru) in planil nenadoma med, nič hudega

sluteče, brate Slovence in jih sprejel na svoji razstavi z velikimi, pokončno, poševno ali pa tudi narobe postavljenimi napisi: Kapital je tatvina; Izobrazba delavca in kmeta je nujno potrebna; Napredek mehanizma pomenja razdelitev lastnine; Glavna smer našega stremljenja je organizacija; Umetnik mora postati inženir; Inženir mora postati umetnik; Umetnosti ni... itd. Med razstavljenimi konstrukcijami je imel tudi pisalne stroje, motorje, kolesa; zvest svojemu principu, da je le konstrukcija prvi izraz „umetnosti“ naše dobe. (Zagreb je že imel svoj „zenitizem“, ki je bil v tem oziru povsem enak konstruktivističnim teorijam.) Ta doba je dinamična in on vidi nalogo našega časa v spoznanju vrednosti industrije, toda tudi v osvoboditvi človeka izpod sužnjosti kapitala. Sinteza našega časa pa mu je: zблиžanje človeka z od njega ustvarjenim delom. Videti, gledati, poslušati, doživljati vse, kar nam nudi naša okolica, je naša naloga. Vsakdo naj postane aktiven v vsem.*

Teorija je eno — praksa pa je večkrat drugo. Črnigoj lahko govori, da hoče ustvarjati kulturo za proletariat — vprašanje pa je, če so njegova izrazna sredstva tudi pravilna in umestna za doseg tega cilja. Če hočemo dobiti odgovor na to vprašanje, ne smemo vprašati njega po namenih in po teorijah, ki jih ima, ampak pregledati moramo njegova dela in iz efekta teh negovorečih stvari soditi o praktični vrednosti pokreta. Ko sem hodil tako pot, sem prišel do nastopnih razmišljanj.

Pokret ima trojen življenski pomen, ki ga bo priznal tudi vsak lajik: plakatni, pedagoški in komercialni. Plakatno — propagandno učinkovitost je že neštetokrat dokazal v praktičnem življenju. Zunanja oblika tovrstne forme slikarskega in arhitektonskega izražanja se mnogokrat krije z zakoni, ki jih je postavila panoga znanosti, ki se peča s psihologijo reklame.

Drugi pomen se mi zdi najvažnejši in tudi najbolj stvaren. Pedagoški. Na-

vajati deco in mladega človeka na povsem samostojno konstruiranje modela, ki žive samo v fantaziji, vcepiti mu ljubezen do materiala, s katerim morebiti dnevno v tovarni operira, in seznaniti ga z vsemi lastnostmi tega materiala, pa najsížebo to les, železo, glina, papir ali karkoli drugega — to je tako lepa in res življenska naloga šole, da je povsem gotovo, da je buržuazija nikoli ne sprejme v svoj učni načrt. (V Rusiji se tudi na tem polju že reformira.) Tretji pomen sem dejal, bi bil trgovski. In mislim, da se ne varam, če trdim, da bi Černigojeva šola (kajti on si je že ustvaril svojo „šolo za arhitekturo“) lahko pridobila materialnih sredstev za svoj procvit, ako bi gospodarsko izrabila vse te fantastične tvorbe, ter jih vrgla na trg. (Miklavžev semenj, Božič — ob teh prilikah bi se sigurno našel trg za manjše, nad vse originalne izdelke, ki bi razveselili in zainteresirali otroško dušo.)

To so najbolj pozitivne strani, ki sem jih našel. Negativne pa so: abstraktnost in premajhna samoniklost avtorjevih zasnutkov. Abstraktno je v umetnosti vse, kar ne bo zgrabilo z elementarno silo najpreprostejšega gledalca. Ono, kar se zgrabi, je sicer lahko tudi neumno, otročje, smešno — v tem slučaju seveda ni abstraktno. Mislim predvsem le na naš specielen slučaj. Ko sem gledal razstavo moderne ruske umetnosti, sem prišel do umotvora (umotvor = ono kar je storil um in ne narava), ki so se tudi zdeli na prvi pogled silno abstraktni. Mogoče so to tudi bili, toda jaz kot gledalec sem naenkrat zaživel v njih in ne da bi iskal kakršnekoli intelektualne razloge sem užival, užival nekaj, kar ni predstavljalo nobene dosedaj poznane oblike, ali pa dosedaj poznane barvne učinka. Ali, ko sem videl inscenacijo Tairovega gledališča, (povsem konstruktivistična!) sem tudi takoj — in z mano vred vsakdo — imel občutek, da je ta inscenacija neizbežno morala nastati ravno za ta in ta komad, ker se je zdelo, da je vzrasla iz njega. Tega občutka dosedaj

pri Černigoju še nisem bil deležen. Razlagam si to tako, da je še preveč vplivan po literaturi (Marinetti in ona naslednikov nemškega „Sturma“) in še vse premalo spojen s svojim delom.

Energični ambicioznosti njegovi pa moramo zahvaliti, da si je generacija svoje zatočišče ustvarila najmlajša umetniška, z njegovim ateljejem oziroma šolo, — kjer so vzeli pod krov tudi društvo „Novi oder“, o katerem najh koncu tudi spregovorim par besedi.

„Novi oder“ je povsem kulturna organizacija, ki združuje v svojih vrstah mlade manuellece in mlade dijakke. Letos komaj ustanovljena je že razširila svoj delokrog na: jezikovne tečaje (nemščina, ruščina, italjanščina), ritmično telovadbo in dramatiko. Dramska sekcija „Novega odra“ ima dvojen namen: prirejati navadne diletantske predstave po podeželskih odrih in naštudirati letno eno ali dve stvari, ki pa naj bodeta izraz resnično novega dela, ki se bo izvršilo med članstvom. Tu se bo skušalo praktično uveljaviti (v gestah inscenaciji itd.), načela konstruktivizma. Upamo, da nedostajanje materialnih sredstev ne bo zadušilo že v kali, tega mnogo obetajočega društva.

Tehnika in narodno gospodarstvo.

št. Elektrifikacija Češko-Slovaške.
V prvi številki revije smo se seznanili z najnovejšimi načrti elektrifikacije Avstrije; v tej številki hočem podati projekte Češko-Slovaške republike. Ti opisi služijo v prvi vrsti boljšemu razumevanju poznejših člankov o elektrifikaciji Slovenije, katero vprašanje močno vznemirja vse gospodarske kroge naše dežele. Ker pa imamo pri nas veliko število principielnih nasprotnikov tega vprašanja, je umestno, da predhodno pokažemo, kako mogočen razmah najdemo na tem polju v tujini in kako velikanskih del se lotijo naši sosedje, akoravno tudi pri njih vlada težka gospodarska in denarna kriza.

Najpomembnejši projekti Čehoslovaške republike so sledeči:

1. Kalorična podeželna centrala „Seestadt“ pri Komotavu je projektirana za 30.000 KS. Centrala bo zgrajena neposredno ob državnem premogovniku (Hedvigrov) in bo izrabljala premogovne odpadke (prah in manjvredni premog) iz dnevnih kopov tega premogovnika. Centrala bo pričela z obratom v letu 1925. Po predloženih računih bo porabila kilovatna ura ca 3 kg teh odpadkov; ker se računajo ti odpadki po 0,6 vinarjev za kg, bo torej stala proizvajana kilovatna ura 1,8 vinarjev. To je cena, ki še popolnoma odgovarja predvojnimi postavkam.

Vso proizvajano energijo se bo preneslo v 84 km oddaljeno Prago s pomočjo 110.000 voltnega daljnovoda. Projektirana centrala bo po sedanjih proračunih zadostovala Pragi do leta 1928.

2. Hidroelektrični centrali Stehovice in Vran na Moldavi. Ta centrala je istotako namenjena preskrbi Prage z električnim tokom in sicer za oni čas, ko pod 1. imenovana centrala ne bo več zadostovala (1928). Obenem se pa namerava izrabiti to vodno moč tudi za elektrifikacijo železnic, ki leže v tej okolici, v katere svrhe — in sicer za železnico Praga Pilzen — je država še odobrila predvidene investicije v znesku 66 milj. Kč

Obedve centrali (Stehovice in Vran) sta projektirani na skupno 19.000 KS. Napetost predvidenega daljnovoda je 110.000 voltov.

3. Hidroelektrični centrali Kaaden in Schreckenstein, prva na reki Eger, a druga na Vltavi. Centrali se nahajati v gradbi in bodeči preskrbovale zapadno Češko z električno energijo. Kapaciteta obeh central bo 17.000 KS.

4. Hidrotehnična centrala „Bergreichenstein“ na Votavi za približno 11.000 KS.

5. Zapadno-češke elektrarne — last deželne uprave — preskrbujejo vso zapadno Češko, približno 130 občin,

z električnim tokom. Te elektrarne obstoje iz sledečih central:

a) kalorična centrala Poriči, neposredno pri premogokopu, tri parne turbine za 27.000 KS;

b) hidroelektrična centrala Kraljični dvor za 3000 KS;

c) kalorična centrala Pardubice 11.700 KS;

d) kalorična centrala Angelska gora pri Libercih 24.000 KS;

e) hidroelektrična centrala Kraljev gradec 2000 KS, kalorična centrala istotam 2200 KS.

Vse te zapadno-češke elektrarne so spojene za paralelno obratovanje z daljnovodi od 30.000 in 10.000 voltov v skupni dolžini 520 km.

Ker vse do sedaj opisane električne centrale ne zadovolje vseh potreb, je posebno severni del Češke navezan tudi na uvoz električne energije iz Nemčije, in sicer iz central v Hirschfelde in Olbersdorf. V pretečenem letu se je iz teh central uvozilo približno 21 milijonov kilovatnih ur. To uvoženo energijo namerava češka država v bodočnosti znatno obdavčiti in sicer do 9 vinarjev (Kč) na kilovatno uro. Nameravano obdavčenje zagovarjajo s tem, da je vsaka doma proizvajana kilovatna ura občutno obdavčena, potom davkov na premog in vodne moči. Pri tej priliki bodi omenjeno, da vsi krogi obdavčenje vodnih sil najstrožje obsojajo in da to obdavčenje zelo zavira silnejši razvoj izgraditev vodnih sil na Češkem.

Češko-Slovaška republika je predvidela za leto 1924 v svojem budžetu 107 milijonov Kč le v svrhu elektrifikacije dežele in sicer je namenjenih od tega zneska 20 milijonov za novogradnje vodnih sil in 75 milijonov za izgraditev in razširitev kaloričnih central. Relativno poseduje Češka malo vodnih sil — ki bi bile vredne izgraditve — zato mora država forcirati izgraditev kaloričnih central. To ji je tem lažje, ker je Češka tako bogata na dobrih premogovnikih. Silna produkcija premoga proizvaja velike množine manjvrednega premoga (prahu in

drobiža), kateri najde najboljšo izrabo v velikih kaloričnih električnih centralah na mestih premogovnikov. Edino neugodno je, da leže ti premogovniki večinoma na skrajnih obmejnih krajih; radi tega so potrebna večja daljnovodna omrežja, za katere se je moralo določiti do 110.000 voltov. Z navedenimi električnimi centralami se name-rava — poleg obče preskrbe poljedelstva in industrije — elektrificirati železnice. Predvsem se bodo elektrificirale vse proge, ki se stekajo v Prago; prva električna proga bo Praga-Plzen, katera bo po proračunih zahtevala 66 milijonov Kč stroškov. Predvideno je, da se vse te železnične proge v teku 10 let preuredi na električni obrat.

Prav posebno je pa udomačena poraba električne energije v poljedelskih krogih, seveda le v onih krajih, ki so priključena na električna omrežja gori opisanih velikih central. Ni kmet-ske hiše, ki ne bi imela električne luči in svojega domačega motorja; še celo električne peči v kmet-skih hišah niso redke prikazni. V tem pogledu imajo češki kmetji zelo moderna naziranja v stvari ekonomije poljedelskih obratov.

št. Plačilna sposobnost v sov-jetski Rusiji. Takoj v početku povem, da sledeče poročilo ne izvira iz kakega sovjetskega lista ali sovjetskega po-ročila, nego iz ust avstrijskega vele-podjetnika in sicer iz ust ravnatelja delniške družbe „Rusavstorg“, kateri se nahaja vsaki mesec v Rusiji in ki gleda ves razvoj le iz kapitalističnih pogledov. To menda zadostuje, da o avtentičnosti poročila ne bo nobenega dvoma.

Omenjena družba uvaža iz Avstrije najrazličnejše industrialne izdelke v Ru-sijo: poljedelske stroje, papir, indu-strijske stroje, električni material, tek-stilne izdelke itd., a izvaža zopet raz-lične surovine in živežne pridelke. Uvažano blago prodaja v večjem delu državnim trustom, nekaj tudi privatnim podjetjem. Ker imajo naši podjetniki v Eshaeziji s plačili za državne dobave najžalostnejše izkušnje, je vrlo intere-

santno zvedeti, da vlada v tem po-gledu v tako osovraženi sovjetski Ru-siji vzgleden red.

Omenjeni podjetnik mi je razlagal, da vrše državna podjetja (trusti) vse plačilne obveznosti do skrajnosti točno. Običajno dobi dobavitelj pri naročilu gotovo naplačilo, ki se giblje od ene osmine do ene četrtnine iznosa naročila. Ostanek se plača po izvršeni dobavi ali ako se dobava ne izvrši takoj, v več mesečnih obrokih, katerih plačila se nikdar ne zakasni. — Ta pod-jetnik mi je potrdil, da se v poteku dveletne izkušnje, odkar ta družba po-sluje v Rusiji, ni zakasnilo še eno plačilo — niti za en dan.

Isto tako točna so tudi plačila pri-vatnih podjetnikov, ki se pa le v malem obsegu bavijo (seveda po predhodnem uradnem dovoljenju) z uvažanjem blaga iz inostranstva. Točnost plačil privat-nih podjetnikov ima zelo tehtne raz-loge — zapor. Najmanjša zakasnelost, ki je naznanjena odgovarjajočemu ko-misariatu, se kaznuje s takojšnjim in občutnim zaporom in z zatvortvijo dotičnega podjetja. Ni čudno potem, da vladajo urejene razmere v pogledu plačil!

Vsa plačila se vrše potom akceptov, katere se vnovči v državnih blagajnah ali pa uporabi za nakup surovin, ka-tere se izvažajo iz Rusije. Za vsak uvoz se mora imeti seveda licenco od ljudskega komisariata za trgovino, ka-tero se izda pa le na podlagi recipro-citete v svrhu aktivne gospodarske bi-lance. Vsak uvoz mora biti namreč krit z odnosnim izvozom, ki v denarni vrednosti vsaj za 5 odstotkov nadkri-ljuje znesek uvoza. Zato je tudi vsa trgovina z inostranstvom v rokah države, ki regulira z lahkoto aktivnost ruskega narodnega gospodarstva. —

Agrarna kriza v Jugoslaviji. Sve-tovna agrarna kriza odseva tudi v Ju-goslaviji in lahko bi rekli, da še mnogo bolj nego drugod, ker vodi vlada tako gospodarsko politiko, ki direktno pos-pešuje propadanje poljedelstva. Tako n. pr. je uvedena, oziroma povišana carina na izvoz žita, kar cene žitu zniža.

Nasprotno je carina na izvoz moke malenkostna, carina na uvoz moke pa naravnost velikanska. S tem je ustrezno velikim vojvodinskim izvoznim mlinom, ki drago prodajajo moko, a nizko kupujejo žito. Poljedelec seveda trpi. S takimi in podobnimi gospodarskimi ukrepi se agrarna kriza le povečuje in „škarje“ postajajo vedno bolj široke in vedno težavnejše bo, jih nekoč stisniti. Posebno se težava vidi, če se obenem pomisli na tečaj jugoslovanske valute.

Od leta 1919 do 1924 so v Jugoslaviji padale cene poljedelskih produktov, a cene industrijskim izdelkom so poskočile. Škarje so se torej odpirale. Za koliko, nam kažejo podatki, vzeti iz „Privrednega pregleda“ (1925, broj 1).

Cena glavnih poljedelskih produktov je padla od leta 1919 do leta 1924 v procentih:

pri koruzi . . .	za 33%
„ pšenici . . .	„ 25%
„ govejem mesu . . .	„ 18%
„ svinjskem mesu . . .	„ 29%

Cena glavnih poljedelskih potrebščin je poskočila v letih 1919 do 1924 v procentih:

pri opankih . . .	za 34%
„ bombažu . . .	„ 62%
„ porhetu . . .	„ 250%
„ železnem plugu . . .	„ 165%
„ petroleju . . .	„ 34%

Številke govorijo dovolj jasno. Zato se ni čuditi, da se kmetje zopet strahovito zadolžujejo, ko so izšli iz svetovne vojne brez dolgov. Temu gospodarskemu poslabšanju kmečkega ljudstva odgovarja tudi revolucioniranje kmečkih plasti. Če k temu dodamo še strahovite davke, nadalje nacionalni moment in politično brezpravnost, si lahko ustvarimo sliko o globokem in revolucionarnem gibanju kmečkih mas.

f. k.

Nekaj opazk o ovojnici naše revije.

Naslovna stran naše revije ni samo spredaj, ampak tudi zadaj. Mi ne poznamo več naslovne strani, ki bi bila samo spredaj, naša naslovna stran je ves ovitek. Prva stran nosi težo celega naslova, zadnja stran pa številko, datum in vsebino, ne pa, kot je bilo dosedaj, da je bila zadnja stran ogledalo inseratov in kino reklam, kar je bilo pogosto tudi v profislovju z idejo cele stvari. Naš namen je, da naj bo ves ovitek praktično izrabljen, da bo čitatelj imel že na ovitku vse tisto, kar v notranjosti navadno prezre ali pa šele po dolgem iskanju dobi, odnosno kar ima čisto drugo funkcijo, kot pa tekst v notranjosti. Poleg tega je ta način veliko bolj praktičen za urejevanje in iskanje po knjižnicah in čitalnicah. Zamisel je sledeča:

Črni krog pri napisu „kmečko-delavske“ ima namen takoj zainteresirati čitatelja in ga opozoriti, da je to *delavsko-kmečka* matica, t. j. združitev vseh vprašanj, ki se tičejo delavca in kmeta v delavni skupnosti.

Rdeča vertikalna (pokončna črta) pomeni čistost našega človeka, stremljenje po poenostavljenju vsega in po disciplinirani organizaciji.

Klišé (foto-slika) služi izobraževanju človeka sploh, t. j. pokazati kmetom in delavcem produkcijo naše tehnike in moderne industrije sploh — ustvarjanje našega delavca, brez ozira na tu ali inozemsko izdelavo. Spoznavati praktično vrednost našega ustvarjanja, dela.

Stoječa in ležeča pisava opozarja čitatelja, da dobi stavek popolnoma drug smisel, da poudari dotično misel in obenem čimbolj ekonomsko izrabi prostor.

Bodimo ponosni na svojo primitivnost, praktičnost in ekonomijo in zavračajmo vsak star način, ki gleda samo na to, da je lep, ne pa, da je vreden. Gledati moramo samo na resno in stvarno razumevanje našega ustvarjanja.

Čr—goj.

Iz uredništva.

Druga številka „Zapiskov“ se nam je zakasnila rudi tehničnih ovir.

Dopisnike prosimo, da nam dopošiljajo članke do 15., material za pregled pa do 20. vsakega meseca. Vsakega 20. je uredništvo za številko prihodnjega meseca definitivno zaključeno.

Članek v 1. številki, na str. 27, z naslovom: „K taktiki v narodnostnem vprašanju na Primorskem“ je iz peresa sodr. D. Anina. Podpis je bil odnesel tiskarski škrat.

Popravek.

V članku: „Posestne razmere v Sloveniji“, na str. 62, v zadnji vrsti je izpuščena na koncu stavka beseda: letno.

Naše slike.

Naša slika na ovoju 1. številke predstavlja Leninov grob. Slika na ovoju te številke pa rusko delavstvo pred carsko palačo, dne 9. januarja 1905. Vsaka številka bo prinesla novo sliko.

V zalogi „Delavsko-kmečke Matice“ v Ljubljani se dobijo sledeče knjige in brošure:

1. Maksim Gorki: „Deveti januar“ . . .	Din	7.50,	poštnina	25 p
2. Dr. Koralnik: „Zaprta vrata“				
Svami Vivekanandi: „Bog in človek“ . . .	„	7.50,	„	25 „
3. Pahor: „Medvladje“, socialni roman . . .	„	30.—,	„	80 „
4. Pariška komuna	„	5.—,	„	25 „
5. Mile Klopčič: „Plamteči okovi“, pesmi . . .	„	10.—,	„	50 „
6. Ivan Vuk: „Pravljice istoka“	„	10.—,	„	50 „
7. „Zapiski“, posamezna številka	„	10.—		

Tu navedene knjige se dobivajo tudi po vseh knjigarnah. Kolporterji in preprodajalci dobe 25% popusta.

